БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

№ 69 (4553). 1960 ч. март 24, четверг. | Өртээ 20 көп.

СОВЕТ КИЖИНИҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

«I. Чон ортузунга эмнелге-профилактиканың база санитар-чырыдыышкынның ажылын экижидерин район эмнелгезинин кол эмчизи Антоновка дагзыр. Ол сорулга-биле:

...Эмнелге салбырларының ажылдакчыларынга практиктиг дуза көргүзери-биле база аарыг кижилерни чаңгыс-маңгыстап хүлээп ап, шинчииринге шуут киржири-биле эмчилерни неделяда бирден эвээш эвес фельдшер-акушер пунктуларынче болгаш мал фермаларынче чорударын организастаар...»

Бо болза эткен чылдың ноябрь 30-де чоннуң медицина хандырылгазының байдалының болгаш ону экижидер хемчеглериниң дугайында Улуг-Хем район Соединиң сессиязының шиитпириниң эге кезээ-дир. Шиитпириниң хемчээли улуг-даа, тодаргай-даа. Ону күүседир талазы-биле чамдык ажылдар база чоруттунган. Ылаңгыя эш Глотов даргалаан «Күш-ажылдың хостуу» колхоз бодунуң күсели-биле участок эмнелгезин тудуп, ажыглалга киргеш, таарымчалыг кылдыр дерип кылган болгаш өске-даа чамдык хемчеглер алдынган-на харын. Ынчалзажок сессияның соонда районнуң чамдык эмнелге албан черлериниң ажылында улуг өскерилгелер, чаартылгалар болбаан. Сессияның шиитпиринде үстүнде киргенивис чугула үүл барык күүсеттинмээн.

Ылаңгыя Арысканда, Хендергеде болгаш «Чодураа» колхозунда эмнелге салбырлары чонга эмнелге дузаламчызын багай көргүзүп турар, аарыг кижилерни үр манадыр чоруктар Шагаан-Арыг эмнелгезинде безин бар. «Улуг-Хая» колхозтуң хойжузу Долаан Кызыл-оол, «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу Чамбал олар ол эмнелгеге келгеш, 3—4 хонук хире манаанар. Арыскан суурда хамааты К. өөнге божааш берге байдалга таварышкан. Ол суурда божуур нелерни чамдыкта «тудугжу-төлгечи» «божудуп» турарының чижектери бар. Бир эвес Улуг-Хемниң эш Түметей даргалаан райкүүскому болгаш чер-чер Советтери ол сессияның шиитпириниң күүселдезинин хыналдазын доктаамал чоруткан болза, ол четпестерни чайладып болурунуң бүгү аргалары районга турган ийик. Бо дег четпестер Чаа-Хөл, Бай-Тайга, Бии-Хем, Сүт-Хөл, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарда бар болуп үргүлчевишаан. Чоннуң эмнелге хандырылгазының талазы-биле айтырыгларны, ол албан черлериниң тудугларын бо райкүүскомнар болгаш чер-чер Советтери боттарының контролюнга алгаш турарлар. Ынчангаш Чаа-Хөл эмнелгезинге өкпе аарыг кижилер эмнээр корпустуң тудуу, Бай-Тайгада аптека тудуу барык ийи-үш чыл үргүлчүлеп келген болгаш оларда кол эмчилер аңаа көрдүнген акша-хөрөнгини кара туразы-биле чарыгдаар таварылгалар Чаа-Хөлге (кол эмчи Никитин) турган.

Бо дугайын Чаа-Хөлдуң эш Доржулдай даргалаан райкүүскому дыка үр үениң дургузунда эскербээн. Район эмнелгезинде кижи шыдажыр аргажок четпестерни, Никитинниң харыысалга чок чоруун солунга шүүмүүлеп хемчеглерни алган. Ол ышкаш чамдык колхозтар боттарының күсели-биле таарымчалыг эмнелге салбырлары тудуп алырынче база кичээнгей салбайн турарлар. Чижээ, Каа-Хемде эш Прокудин даргалаан «Бурунгаар» колхозта эмнелге салбыры бичии тар бажында. Ынчангаш ооң ажылдакчылары аарыг кижилерни боттарының бажыңнарынга хүлээп алыр ужуругга таваржып турар. Ындыг четпестер өске колхозтарда база бар.

Ындыг болза-даа область эмнелгелер, оларның участоктары, салбырлары шупту-ла эки дериттинмээн, багай бажыннарда бо талазы-биле чүү-даа кылдынмаан дээр болза улуг чазыг болур. Чүге дээрге, Совет эрге-чагырганың чылдарында бисте чоннуң кадык камгалалының херээнге холбаштыр канчаар-даа аажок улуг ажылдар кылдынган болгаш аңаа чарыгдалдар эгээртинмес хемчээлдин-биле өзүп турар. Чижээ, 1955 чылда областың кадык камгалалынга 26,5 миллион рубль чарыгдаан болза, а бо чылын 56,5 миллион рубльди аңаа чарыгдаары көрдүнген.

Бо болза партияның болгаш чазактың совет кижиниң кадыын камгалаарынга чаагай сагыш салыышкынының тодаргай илерээшкини-дир. Аңаа даянып алгаш областың чер-черде партия, совет органнары эмнелге албан черлериниң четкилерин калбартып, чонга эмнелге дузаламчызын экижидериниң талазы-биле чугула хемчеглерни ап турар.

Ылаңгыя Эрзиниин, Өвүрнүң, Тес-Хемниң колхозтары эмнелге болгаш ясли албан черлерин эки дериттинген, таарымчалыг бажыңнар-биле хандырган. Эрзин районнуң колхозтары сөөлгү үш чылдарда эмнелге салбырлары, яслилер тударынга чартык миллион хире рубльди киргеннер. Область Соединиң депутады, Тес-Хемниң эш Чадамба даргалаан «Ак-Эрик» база Өвүрде эш Мирчин даргалаан «Торгалыг» колхозтар боттарының күсели-биле таарымчалыг участок эмнелгелерин тудуп алганнар. Бо дээрге чаагай ажыл-херек-тир! Оларның бо эгелекчи үлегерин областың бүгү колхозтары эдерер ужурлуг.

Моон-биле холбаштыр коммунизм тургузукчузу—совет кижиниң кадыы, ооң салым-хуузу дээш эрес шудургу, чаартыкчы байдал-биле ажылдап турар үүс-үүс медицина ажылдакчылары области өзүп үнгенин сеткил ханыышкыны-биле демдеглезе чогуур. Оларга хамыктың мурнунда туберкулёз аарының эмчилери: В. И. Каракай, И. В. Каракай, кезер эмчи Кануников, эмчилер Д. Куулар, Шашков, ортумак тускай эртемниглер Виноградова, Борбай-оол болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «ССРЭ-ниң чонунуң кадыкшылын камгалаарының болгаш эмнелге хандырылгазын улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ынчаарга бөгүн ажыттынар область Соединиң V сессиязынга ол доктаалды күүседириниң талазы-биле чер-чер Советтериниң сорулгаларының дугайын чугаалажыр. Аңаа эмнелге албан-черлериниң четкилерин улам калбартырының, чоннуң эмнелге хандырылгазын экижидериниң орудтарын айтыр. Райкүүскомнар болгаш чер-чер Советтери кадык камгалалының органнары ооң-биле дүүштүр тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр хүлээлгелиг. Кадык камгалал албан черлериниң ажылы-биле холбашкан айтырыгларны район болгаш көдээ Советтериниң сессияларынга, күүскомнарның хуралдарынга өй-өйде чугаалажып, аңаа үндүрген шиитпирлериниң күүселдезинин хыналдазын доктаамал чорудар херек.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында тракторлар база комбайннар септелгезинин чыл планының күүселдезинин дугайында медээ

(1960 чылдың март 20-ге чедир хуу-биле)

	Тракторлар	Комбайннар		Тракторлар	Комбайннар
Чөөн-Хемчик	158,3	—	Тес-Хем	84,2	18,2
Чаа-Хөл	145,8	20,9	Улуг-Хем	80,9	—
Өвүр	116,7	33,3	Совхозтар:		
Барыын-Хемчик	103,4	—	«Межегей»	103,7	—
Бай-Тайга	100,0	—	«Элегес»	100,0	10,8
Сүт-Хөл	100,0	10,5	«УТКА 25 чылы»	100,0	—
Каа-Хем	95,6	—	«Өөк»	97,4	—
Таңды	90,4	—	«Кызыл партизан»	92,9	—
Бии-Хем	88,0	5,2	«Барлык»	89,2	—
			«Тиилелге»	86,5	—

Үш томнарда шилип кылган В. И. Ленинниң чогаалдары

СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң Күрүнеин политиктиг ном үндүрер чери-биле кады үш томда шилип кылганы В. И. Ленинниң чогаалдарынга чагылдалар чуртта эгелээн.

В. И. Ленинниң бүгү кол-кол чогаалдары үш томнарда киргеп, оларны партия чырыдыышкынының системазында СЭКП төөгүзү өөренирлерге сүмелеп турар. Чогаалдарны пропагандистер, бөлүмнерниң болгаш семинарларның дыңнакчылары, марксизм-ленинизмниң кежээки университеттеринде өөренип турарлар номчуур кылдыр таарыштырган. Шилип үндүрген чаа чогаалдар дээш өөредилге черлериниң студентилеринге болгаш СЭКП төөгүзүн боттөөредилге чуруму-биле өөренип турар бүгү эштерге база чугула болур.

Томнарда В. И. Ленинниң чогаалдары оларны бижээн азы парлап үндүрген аайы-биле дес-дараалашкак чурум өзугаар таарыштыр кылдынган. Том бүрүзү эге сестүг болгаш тайылбыр бөлүктүг болур.

Үш томнар шупту 1960 чылда, партия чырыдыышкынының четкизинде чаа өөредилге чылының эгезинге чедир парлаттынып үнгүлээр. Чагылданы ном садыының магазиннери болгаш хөрөгээ кооперациязы хүлээп алыр.

(СӨТА).

Час далаштырып тур

Тараажылар, ону дайынчы белен уткуңар!

☆ ☆ ☆

Колхозчу аныяктарның идепкейлиг киржилгези-биле

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда комсомол организациязы (секретары эш А. Ховалыг) чоокта чаа эвилелдиң кежигүннериниң ниити хуралын чыылдыргаш, часкы тарылганың белеткел ажылдарынга комсомолчу-аныяктарның киржилгезинин дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Колхозтуң техниказының бүрүн септеттингенин, үрезиннериниң чажар шынарынга чедир арыглаттынганын, бо чылын 3560 ажыг гектар черни тарыырынга колхозтуң беленин комсомолчулар боттарының хуралынга демдеглээн. Үрезин арыглаашкынынга ажылдап турган эштер О. Багаандай, К. Саая, М. Чолдаан, трактористер Б. Ховалыг, К. Айдан-оол, О. Стай-оол, С. Доржу олар үлүг-нормазын үргүлчү 200 хуу чедир күүседип келген.

Часкы хову ажылдарынга идепкейлиг киржирин, чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырын комсомолчулар боттарының хуралынга чугаалашкан. Тракторист С. Доржулдай хүлээп алган трактору-биле часкы үеде 500 гадан эвээш эвес черни эки шынарлыг аңдарар хүлээлгени алган. Чолаачы С. Бүрбү 150 тонна үрезинни сөөртүрүн хүлээнгеш, чолаачы М. Бадын-оолду чарышка кыйгырган. Колхозта уруглар яслизин ажыткан. Аныяк нелер ам колхоз бүдүрүлгезинде хайныышкынныг ажылдап эгелей бергеннер.

Искрачы комсомолчу-аныяктар хову турлагларынче организастыг үнгеш, чер эриири билек-ле тарылганы эң кыска хуусаада бедик агротехниктиг негелделер ёзугаар чорудар дээш бүгү колхозчулар-биле бир дөмей бүрүн шиитпирлиг ажылдап турарлар.

О. АЛДЫН-ООЛ.

Санныг хонуктар арткан турда...

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң механизаторлары 17 тракторну, 11 трактор андазының, 19 сеялканы болгаш 84 илиирни септеп доосканнар. Колхозчулар ниитизи-биле 235 тонна, ооң иштинде 124 тонна кызыл-тас үрезинин чажар шынарынга чедир арыглаан. Картофель үрезини 37 тонна бар. Тарылга шөлүнде 1150 тонна өдек төктүнген, өдек сөөртүлгезинде бир трактор, 10 шанактыг ат-биле 15 кижи ажылдап турар. Артель эткен чылдынга деңнээргe, бо чылын 1000 гектар хөй тарааны тарыыр.

Ындыг-даа болза, четче кылдынмаан белеткелдер ам-даа хөй болуп турарын демдеглевейн эттирип болбас. Ам 650 гектар черни колхоз удур аңдарар, 2 трактор тарып кириптеринге шуут белен эвес, ооң чамдык кезектери чедир септеттинмээн, илиирлериниң кожуглары база кылдынмаан. Орназа чогуур 6 тонна сула үрезини сорттуг үрезинге орнаттынмаан болгаш картофель үрезини ам-даа 15 тонна четпес. Кукуруза, ногаа үрезиннери март 19-ка чедир бүрүн белеткеттинмейн келген.

Кукуруза, огород шөлдеринге 2000 тонна өдек төгер планның чүгле 50 хуузу күүсеттингени четпес. Огород бригадазы парниктерни ам-даа белеткеп албаан, өдекти изитпээн болгаш парник рамаларын шилдевейн турар. Бригадир С. Очур-оол ногаа шөлүнге чеже тонна өдек төгерин, ам төп алганы чежел деп чүвени тодаргай билбес турган.

Буга дөзүнүң дожун довурактаар, септелгезин чорудар ажыл, 2 кезек черде хову турлааның бажыңнарын септээри, үрезин сөөртүр тергелерни, хааржактарны белеткээри, аттарны дыштандырары чоокку хүннерге чедир-ле эгелевейн турган. Комсомол организациязының секретары эш Сталай өдек сөөртүп төгер ажылче комсомолчуларны, аныяктарны эки организастап шыдаваан. Тракторист эш Адыг-оол баштаан 5 кижи өдек сөөртүп турар, чер-черниң чемишчидилгезин ховуларже сөөртүр шалыпчы ай областка чарлаттынган дугайын олар билбес болган, ынчангаш бо ажыл ала-чаргаарлаашкынче кирген.

Тарылга эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан турда, шак мындыг четпес белеткелдиг туруп болбас. Колхоз баштаар чери белеткелдерже кошкак сагыш салганындан үстүнде ажылдар чогуур негелдезинге чедир боттанмаан дээрзи тодаргай-дыр.

С. ЛАСЮРЮН.

Частырыглар болгаш хүлээлгелер

— Бии-Хемде мал чүге чудап өлүп турарыл?

Бо айтырыгны кысказы-биле харыылаарга, мал чеминиң чогу-биле тайылбырлаттынар.

Ужуру чүл?

Хамык ужур болза районнуң колхозтар баштаар черлериниң эгелээш райкүүском, партия райкомунга чедир, мал кыштагладыышкынының талазы-биле улуг частырыгны кылган. Эткен чайын район мал чеми белеткеп алырының планын ыракта чедир күүсетпээн. Ону колхозтар удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери, районнуң удуртукчулары эки билип турган болбайн аан.

Ынчангаш частырыг чүл дээрге, кандыг-бир өске аргаларны хереглеп тургаш мал чемин белеткеп алырының планын ыяавыла күүседип алыр дээш боттуг хемчег албаанында, ол хамаанчок районда тараа саванын безин четче ажаап албааныи кижи кайгаар. «Искра» болгаш «Тиилелге» колхозтарның тараа шөлдеринде сараатгатынмаан саванар хар алдында кирген чыткылаар. Бир-тээ, чем малга четпес чүве болганда, ону кыш эгезинден камнап чарыгдаарынче база сагыш салбаан. Бо талазы-биле «Кызыл тараачын» колхозтуң, «Өөк» совхозтуң эки үлегери өске ажыл-агыйларга моон соңгаар чижек болур ужуруг. Чүл дээрге ол ажыл-агыйлар мал чемин күстен эгелээш камныг чарыгдап, таарыштыр үлеп келген. Ооң түңнелинде оларда мал чеминиң курлавыры ам-даа хире чергези-биле бар.

Үстүнде айыттынган ниити частырыг бодунуң «үре түңнелин» көргүзүп турар. Районда мал кыштагладыышкынының байдалы аажок бергедээн, дыка хөй баш малдар арып баксыраан болгаш өлгени база хөй. Ылаңгыя «СЭКП-ниң XX съездизи», «Тиилелге», «Искра» колхозтарда байдал багай.

Чудаан малдарның азыралын экижидер талазы-биле сөөлгү үеде районда өлүп ажылдарны чорудуп, мал чемин бар черлериниң тыптынып база өске-даа хемчеглерни чорудуп турар. Орайтаан-даа болза, ол хемчеглер чамдык үүгээр түңнелдерни берип турар.

Бо айтырыг СЭКП райкомунуң чоокта чаа болган пленумунга кол черни эзлээни черле чөп. Ол пленумга областың тоску партия конференциязының шиитпири болгаш районнуң партия организациязының сорулгалары деп айтырыгны чугаалашкан. Мал кыштагладыышкынынга болдунган улуг частырыгны илеретпишаан, илеткелчи, СЭКП райкомунуң секретары эш Дордуп-оол болгаш санал берген эштер партия райкомунуң, райкүүскомнуң талазындан көдээ ажыл-агыйны удуртуп турарында улуг четпестерни илередип, удуртулганың стилин үндезинибиле эдер дугайында тодаргай саналдарны берип турган.

Районнуң көдээ ажыл-агыйында бар четпестерни чамдык эштер планнаашкынга частырыг болган деп шын эвес тайылбырлаарын оралдажып турган.

— Бир-тээ мал чеми четче белеткеттинмээн чүве болганда, ону күстен эгелээш шын хуваар, камныг чарыгдаар турган, а чамдык ажылагыйлар мал чемин төтчеглеп турган—деп, «Өөк» совхозтуң директору эш Хвостовтуң пленумга чугаалааны кончуг шын.

Районнуң колхозтары мал кыштагладыышкынынга белеткел чок ужурашканын СЭКП обкомунуң секретары эш Попов бодунуң саналынга база чугаалаан. Чүл дээрге, мал чеми четпес, малдың кажаалары чедишпес турган, а ол ышкаш кадрлар, малчыннар таарыштыр тургустунмаан болган. Мал ажылын моон соңгаар сайзырадырынга кукурузаның улуг ужур-дузалыын айытпышаан, эш Попов районда кукурузаже сагыш салбайн турарын шүүмүүлээн. Сибирь зоназынга кукурузаның ногаан массазын бир гектардан 350 центнерден эвээш эвести ап болурунуң бүгү аргаларын амыдырал шагда-ла көргүскен турда, «СЭКП-ниң XX съездизи» колхоз 1959 чылда 110 центнерни алгаш, а 1960 чылда 100 центнерни алыр деп хүлээлге алган турган.

— Районнуң сөөлгү чылдарда көдээ ажыл-агыйының хожудап турарының бир чылдагааны партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажылының шын эвес стилинде — деп, райком кежигүнү эш Русак шүүмүүлээн. Партия райкомунуң ажылдакчылары колхозтарже чоруп турарлар, ол чораан кончуг кызыы, ийи-чаңгыс айтырыглар дугайында баарлар. Чижээ, пропаганда килдизиниң ажылдакчызы чүгле пропаганда дугайында бир колхозче чораан келирге, ооң сөөлүнде өске килдистиң ажылдакчызы база-ла ол колхозче чоруп турар. Бир-тээ партия райкомунуң ажылдакчызы колхозка, ында партия организациязынга барганда, ында бүгү айтырыгларны чүге шиитпирлеп, ол талазы-биле дуза көргүзүп болбазыл.

— Ол ышкаш сөөлгү үеде пленумга, активке болгаш өске-даа хуралдарга мал, тараа, эт, сүт, дүк, техника дугайын үргүлчү-ле чугаалажып турар бис, а малды, тараанны ажаап өстүрүп, техниканы башкарып турар кижилер дугайында чугаа барык чорбайн турары канчап-даа шын эвес—деп, эш Русак шүүмүүлээн.

Райкомнуң үндүрүп турар шиитпирлериниң чамдыктары бот-боттарынга дөмейлешкек болуп турары шын эвес болгаш олар партия эге организацияларынга кончуг орайтап барып турарын эштер Тиннмей, Сундуй болгаш өске-даа эштер шынгыы шүүмүүлээн.

Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң талазындан негелденин кошкаан ажыглап алгаш, районда чамдык удуртукчулар четпес ажылдап, харыысалга чок үүлдерни болдуруп турар. Райкүүскомнуң харгазының оралакчызы эш Хомутов көдээ ажыл-агый талазы-биле билии четпес болгаш районда бо айтырыгны канчаар шиитпирлеп турарының дугайын сонуургавайн-даа турар, а сөөлгү үеде хуузунда инектер азыраарынга өйлешкен. «Тиилелге» колхозтуң даргазы эш Кононенко чудаан малдарның азыралын экижидериниң улуу, харын чамдыынын өлүртүп турганы илерээн. Ол ышкаш «Хадың» колхозта парторганизация секретары эш Ершов, «Тиилелге» колхозта парторганизация секретары эш Өлзей олар четпес ажылдап турарын пленумга шынгыы шүүмүүлээн.

Четпестер чүгле мал ажылында, удуртулганың стилинде бар эвес, Бии-Хемде чер ажылы база хожудап турар. Тараа культураларының дүжүү эткен чылын куду болган. Часкы тарылгага белеткелдер, техника септелгези, үрезин белеткели болгаш өске-даа агротехниктиг хемчеглер аажок хожудап турар.

Бии-Хемниң ажылчы чоннары чеди чыл планын чедишкинниг күүседир дээш калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, 1960 чылда бедик хүлээлгелерни алган. Ылаңгыя эт, сүт, дүк болгаш куш чуургалары бүдүрериниң талазы-биле 1965 чылга чедир күүседир ужуруг онаалгаларны 1963 чылда күүседип алыр арганы илереткен. Ол дээрге улуг болгаш харыысалгалыг хүлээлге. Ону күүседири 1960 чылда канчаар ажылдаарындан хамааржыр болбайн канчаар. Бо талазы-биле «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчуларының бедик хүлээлгезин демдеглээри өөрүнчүг. Олар бо чылын эт бүдүрерин 2,2 катап көвүдеткеш, 830 тоннаны күрүнеге садар дээн. Бо үш айның түңнелинден алгаш көөрге, олар хүлээлгезин күүседип шыдаарының бүгү барымдазы бар.

Ол ышкаш бо чылын часкы тарылганы 6—8 ажыл хүннериндe дооскаш, тараа культураларының гектар бүрүзүнден 15 центнерден эвээш эвести, кукурузаның ногаан массазын бир гектардан 300 центнерден эвээш эвести өстүрүп алырын районнуң ажылчы чоннары хүлээнип турар.

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле районнуң болгаш областың ниити ортумак деңнелинден ыракта ажыр бүдүрерин хүлээнип турар малчыннар, саанчылар, кадрчылар, механизаторлар Бии-Хем районда хөй. 1960 чылда алдынган хүлээлге херек кырынга күүсеттинип болурун мурнакчыларның үлегери база чугаалап турар.

Ам хамык ужур партия райкомундан эгелээш эге организацияларга чедир Рязань областың партия организациязының көдээге партийжи политиктиг болгаш партийжи организастыг ажылының дуржулгазын районнуң, колхозтарның байдалынга таарыштыр шын ажыглап, бүгү ажылчы чоннарны алган хүлээлгезин ыяавы-ла күүседиринче мобилизастаарында. Район онаалгазын күүсеткен турарынга кижи бүрүзү чүүү кылырын билген турар кылдыр партийжи организастыг ажылды шак ынчаар тургускан турар ужуруг. Борта көскү агитациянын ролю аажок улуг. Көскү агитацияны диргизер, социалистиг хүлээлгени чонга тайылбырлаар талазы-биле район төвү Туран хоорайда ам чамдык хемчеглерни кылып турар.

СЭКП райкомунуң пленуму организастыг болгаш райком кежигүнериниң база чалаттырган активтиң улуг идепкейниң байдалынга эткен. Партия райкомунуң, райкүүскомнуң, колхозтар баштаар черлериниң ажыл-чорудулгазында четпестерни дораан узуткап ап болур болгаш районнуң ажылчы чоннары бо чылын алган социалистиг хүлээлгезин күүседип шыдаар деп чүве санал-шүүмүүлелерден илдем болган.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

Совет маадырларга алдар!

Сан-Франциско. Совет солдаттар (солагай талазындан): Ф. Поплавский, А. Зиганшин, И. Федотов болгаш А. Крючковский олар Вашингтонда Совет элчин черинин төлээлекчизи А. А. Кардашев-биле кады турлар.

Фото Юнайтед Пресстин.

(Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

МААДЫРНЫҢ АДА-ИЕЗИНГЕ БЕЛЕК

ТАШКЕНТ. (СӨТА). Ооҗум океанның халавын ажып тиилээн дөрт совет дайынчыларга Узбекистанның ажылчы чоннарындан байырлыг чагаалар болгаш телеграммалар үзүктел чок шуушпушаан.

Март 21-де Ташкентниң төп хырызаа конторазынга, мурнунда ажылчыннар чораан, ам пенсионерлер Фасах болгаш Минзифа Шарафутдиновтар чедип келгеннер. Олар «Куйбышев областың Шенгала суур, Рахимзян болгаш Хатим Зиганшиннерге» деп адрести хевирлии-биле бижип каан улуг посылка эккелгеннер. Бодунуң эштери-биле эрес маадырлыг болгаш туруштуг чоруктуң үлегер-чижээн көргүскен комсомолчу Асхат Зиганшиниң ада-иезинге Ташкентниң чуруттакчылары белек кылдыр узбек довурзак болгаш национал чуруктуг аржыылды чоруткан.

Аржыылдың иштинде чагаа суп каан. Маадырның ада-иезинге сеткил-сагыштың ханызындан байырын сунган Фасах болгаш Минзифа Шарафутдиновтар ёзулуг совет патриотчу оолду кижизиткени дээн демгилерге өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Иениң бөдүүн сөзү

Хайныгып чыдар Ооҗум океанның канчаар-даа аажок улуг күштуг, айыылдыг хат-шуурганының халавынга таварышкан дөрт совет солдаттарының — Асхат Зиганшиниң, Филипп Поплавскийниң, Анатолий Крючковскийниң болгаш Иван Федотовтуң маадырлыг эрес-дидим чоруун болгаш быжыг туруштуг шыдамыккай мөзү-шынарлыын радиодан дыңнааш, солуннардан номчааш бистиң өг-бүлевис бүгү совет кижилер-биле кады чүрээвистиң ханызындан магадап, кайгаанывыстың дугайын илередир сөс тыппас-тыр бис.

Ол солдаттар Куриль ортулуктарының эринге улуг эвес, башкарылга чок баржазы-биле далайның улуг хат-шуурганныг (бедии 5 — 6 каът бажыңнар-биле деңнежип турар) чалгыынга январь 17-ден март 7-ге чедир маадырлыг демисежип, күш-хүнезини үстүп, аштап-сускап, харын боттарының сапогтарын болгаш гармошказының хөм-багдыг кезектерин хайындырып чип, 2 — 3 хонуктарда бир-ийи бак суг ижип чораан, кижи бүрүзү-ле 20 — 25 килограмм чедир деңзизин чидирген-даа болза, черле ундаравааннар-дыр. Олар дуржулгалыг далайжылар-даа эвес, аныяк солдаттар хирезинде, далайның айыылдыг халавынга удур маадырлыг демисели-биле тиилээннер-дир.

Олар 49 хонук иштинде ундаравайн, дүн-хүн дивейн, чаныш-сыныш чок, улуг шуурганга удур демиселди чорудуп, тиилээнинин күжүнүң үндезини чүдел дээрге, Коммунистиг партияның, Ленинчи комсомолдуң, совет ниитилел оларны бедик мораль политиктиг кылдыр кижизиткенинде, оларның эрес-дидим, эп-найыралдыг, туруштуг мөзү-шынарында болур.

Бо дөрт солдаттарны ындыг кадыг-быжыг кылдыр өөредип кижизиткен ада-иелерге, оларның шериг кезээнге байыр чедирип тур бис.

1958 чылда бир оглумну Совет Армияның албанын эрттирери-биле үдеп чоруткан мен, а бо чылын базаа бирээзин Совет чуртунга баран болуру-биле чорудар деп турар бис. Алды уругларны кижизиткен не болганымда ол дөрт солдаттарның маадырлыг чоруун демдеглевейн баар аргам чок тур!

Төрөөн чурт дээш, Коммунистиг партия дээш, бүгү совет улус дээш шериг албанынга-даа, күш-ажылгадаа бергелерни шак ынчаар ажып тиилеп чоруурун, эрес-дидим, эп-найыралдыг, быжыг туруштуг, бедик мөзү-шынарлыг болурун бүгү совет кижилерге, ылаңгыя аныяктарга үүзээр-дир мен.

Долума БИЧИЖИК.

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БӘӘР 90 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

В. И. Ленин С.—Петербургтуң «Ажылчын аңгыны хостаары дээш демиселдиң эвилелиниң» кежигүннериниң аразында. 1897 чыл. СЭТА-ның фотохрониказы.

Владимир Ильич Петербургта

В. Л. ШЕЛГУНОВ.

Владимир Ильич 1893 чылда Петербургка кээп турар уеде марксисчи бөлүк тура берген, ынчаарга интеллигенция болгаш ажылчыннар тус бүрүзү аңгы-аңгы чөлүглежип турган. Ажылчыннарның төп бөлгүмү турган, анда Фишер, Кейзер, Норинский болгаш Шелгунов олар кирип турганнар; марксисчи интеллигенциядан ол бөлгүмге Старков, Кржижановский, Радченко олар кирип турган.

Петербургтуң ажылчыннары 1891 болгаш 1892 чылдарның май байырлалдарын эртиргилээн. Петербургка эвээн хөй ажылчын бөлгүмнер тургулаан, ынчалзажок олар кандыг-бир таварылга хевирлиг тургустунгулап турган. Владимир Ильич Петербургка келир уеде бар турган үүлдер мындыг-дыр.

Мен ол уеде студент-технолог Герман Борисович Красинге кичээл кылын барып турган мен. Бир-ле катап Красинге кедиримге, Волга чурттуг кончуг солун бир кижи чедип келди, ол сээн-биле танышарын күзээр чорду деп, Красин меңээ медеглээн. Чөпшээрештим. Ынчангаш аңаа бааргда ол меңээ дыңнадыр кылдыр Красин биле дугуржуп алдывыс. Болчашкан хүнүвүсте Герман Борисовичиге чеде бердим. Ынчан ол Семёнов полугунда бир-ле черге чурттап турган. Үш минута болганда аңаа Владимир Ильич база чедип келген. Ол уеде чаа үнген бир ном дугайты аңаа бичин када чугаалашкан бис, ынчангаш Владимир Ильич мени бажыңымга баар сен деп чалаан.

Ийи азы үш неделя болганда Казачий дээр доора кудумчуда Ильичиже чорушкан мен. Ол мени: «Келгенин ойүнде-ле болду, менде солун ном бар» деп уткуп алган. Ынчангаш немец дылда бижээн номну меңээ ол-ла черге көргүскен. Немец дылды билбес кижи мен деп Владимир Ильичиге чугаладым. «Ажырбас, орус дылга номчуур бис» деп, ол меңээ харылады. Номну: «Үлегпүр синдикаттары, картелдери болгаш трестери»—Бруно Шёнланктыны—деп, аңаан. Владимир Ильич ол номга үш чыгам шак эрттирген. Ону номчаан саныда-ла менден айтырыгларны салып турган. Ынчаарга оларны салып турда чамдык айтырыгларга бижимел харыы негеттинген, ол номну пропагандалаар сорулга-биле эвес, а мени ол номга шенеп көөр дээш, ону ооң номчаанын билип кагдым. Ылангыя «А мында Петербургта силерниң таныштарыңарның аразында силер ышкаш ындыг чеже ажылчыннар барыл?» деп ол айтыра бергенде ол чорук онза тодаргай апарган. Төп бөлгүмүүн талазы-биле эштерни аңаа адап бергеи мен. ынчалгаш олар-биле бодун таныштырарын менден ол аңаа-ла дилээн.

Владимир Ильич бистиң бүгү организациявысты ылаштыы-биле өөренип көөрүн баштайгы базымнарындан эгелээш-ле орадлажы берген. Бөлгүмнерге ол күзелдин-биле кээп турган болгаш ажылчын-революсчу бүрүзүн топтуг харагалзаш көрүп турган.

1894 чылда бистерниң, ажылчыннарның аравыска күштерни заводтар аяы-биле эң ажыктыг кылдыр хуваар дугайында айтырыг тургустунуп келген, тодаргайлаарга бүгү улуг-улуг заводтарга чаңгыс-чаңгыстаа бол, бистиң кижилеривисти тургузар төлөөде, бир эвес кайы-бир заводта бистиң киживис чок, а завод улуг болза, олче бистиң эштеривистен кым-бир кижини чорударын оралдажып турган бис.

• • •

1895 чылдың чазынында Петербургка агитация дугайында ном тыптып келген. Ол номну Сельвиниң квартиразынга хуралга номчаан. Интеллигенциядан аңаа чеди-сес кижи бар турган, Владимир Ильич, Страков, Кржижановский, Ванеев, болгаш өскелер-даа аңаа турган. Ол брошюраны номчуп турда интеллигенцияның чамдык кезектери парлалга агитациязынче шилчиири амдаа элек дижип тургулаан. Бир эвес кайы-бир заводка угуулганы чарлап үндүрүптер болза, бистерде бодувустун ажылчыннарывыс ам-даа кончуг эвээш, оларны тудуп хорудаптар, ынчангаш ажыл доктаай бээр деп, ындыг чылдакка олар туттунуп турганнар.

Владимир Ильич болза ол чоруктан корткан херек чок, чүге дизе туттуруп хорудаткан бир ажылчынның орнунга он-он ындыг болгаш ооң-даа күштүг ажылчыннарның тыптырын угуулга болдурупкар деп шынаыдып турган. Хуралга олурушкан бүгү ажылчыннар парлалга агитациязынче шилчиирин чүүлдүг деп санаан.

Марксисчи парлалга угуулгалары чүгле 1895 чылдың күзүнүнден соңгаар көстүп келген. Оларны дөрттү азы бешти парлап үндүргүлээн. Меннe билиримде олар Лахтинский (Ергинский) типографиязынга парлаттынып үнгүлээн. Оларның аңаанга нургулайында-ла «Социал-демократтарның бөлүү» деп ат бижээн болур. Эвээн хөй угуулгалар үнгениниң сөөлүнде Владимир Ильич организация тургузар дээр дугайты айтырыгны тургускан. «Социал-демократтарның бөлүү»—ол чүнү-даа илереттпейн турар-дыр, тодаргай организация бар деп чүвени ажылчын кижи билир ужурлуг деп ол медеглээн.

Владимир Ильичиниң даалгазы өзугаар мен чажыт квартираны 1895 чылдың август айда-ла тургускан мен, ооң эзэзи Семяниковтарның ажылчыннарының бирээзи чүве, фамилиязы Афанасьев ышкаш ийик. Ол квартирага Владимир Ильич, Ляховский, Тахтарев, Старков болгаш өскелер-даа мырынай үргүлүү кээп тургулаан. Мен ол уеде Нева заставаның ындынга бир-ле организакчы кижи хевирлиг турган мен, а ооң ужурундан ол квартирага базала барык үргүлүү кээп турдум. «Ажылчын аңгыны хостаары дээш демиселдиң» үндезиннери аңаа салдынып турган. Бистиң аныяк организациявысты англи тред-юнионнарның оруу-биле чорутпас дээш хемчег алырынче Владимир Ильич бистин кичээнгейивисти угландырып турган. Организация революстуг орук-биле чорзун дээр дугайты Владимир Ильичиниң онза сагыш салып турганы маңаа көзүлген. Ажылчыннар-биле бистер экономика дугайын хөй-биле чугаалажыр ужурга таваржып, ынчангаш чугула болуп турган экономиктиг эрге-ажыктарның үндезининге ажылчыннарны сырый эвилелдеп турувуста, Владимир Ильич херектиг политиктиг талазын кажан-даа уттуп болбас деп чугаалап турган.

Нева заставаның ындынга үстүнде айыткан квартирадан аңгыда, Фунтиковтуң, Бодровтарның болгаш Александров кудумчуда 23 дугаар бажында мээң квартирамга Владимир Ильич кээп турган. Владимир Ильич-биле кады Александров кудумчуның чоогунда «Корабль» дээр суурда бир-ле черге база барып чордувус, ынчалза-даа каяа, кандыг бажынга чораанывысты ам сактып шыдавас-тыр мен.

Владимир Ильич «Демиселдиң эвилелиниң» баштайгы базымнарындан эгелээш-ле ону революсчу марксизмниң шугумунче угландырган чорук ооң дараазында үеде улуг организакчы рольду ойнаан. Марксисчи интеллигенцияның бүгү удуртукчу баштыңнары, а ол ышкаш хөй санныг ажылчыннар 1895 чылдың декабрьда туттуруп хорудаттырган турда-ла 1896 чылдың май айда Петербургка үжен ажыг муң ажылчыннарны хаара туткан, Россияга болуп көрбээн ажыл соксадыышкыны өскүп үнген. Ажылчыннарның кол негелдези болза, ажылчыннар ажыл төлевири албайн прогулдаар ужурга таваржып турган дүжүлге өзулал хүннери дээш төлевир дугайында негелде болуп турган. Ол уеде II Николайга дүжүлге өзулалы кылып турган. Ол ажыл соксадыышкыны бооп көрбээн болуушкун болган. Дүжүлге өзулалының хүннери дээш төлевир негелдезиниң боду болза хаанның «дээди эргезинге» ажылчыннарның хүндүткел чок чоруу болуп илереэн.

«Демиселдиң эвилелиниң» ажылы-биле өскээн ол ажыл соксадыышкыны болза, ажылчын шимчээшкини чажыт турганындан ажык байдалче шилчиириниң ролюн ойнаан. Ынчангаш ажылчыннарның дыка хөй чажыт литература-биле таныжа берген төлөөде, социалистерниң дугайын ажыы-биле чугаалап турар апарган. Ынчангаш, бир эвес 1905 чылдың революциязы 1917 чылдың кол белеткели болган чүве болза, 1896 чылдың ажыл соксадыышкынын 1905 чылдың революциязынга эң чугула белеткелдериниң бирээзи болган.

Хойжулар! Социалистиг хүлээлгевисти ыяавыла күүседиил!

АНЫЯК ХОЙЖУ

Түлүш Минчей-оол — Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунуң хойларын 1957 чылдан бээр кадарып келген. Чеди чылдың бирги чылында 335 баш иттерни ол кадарган, ирт санындан 4,4 кг дукту кыргып алган.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң доктаалы-биле танышкаш, улам эки ажылдаарын аныяк хойжу хүлээнген. Ол ам төрүүр аныяк хойлар кадарып турар. 100 хой санындан-на 100 хураган, хой бүрүзүнден 3,3 кг дук алыр деп ол шиитпирлеп алган.

Ооң коданында ам 261 хой бар. Оларның кышкы азыралы болгаш ажаалдазы эки, чаа төрээн 150 хойнуң 152 хураганы чидириг чокка ажаап алдынган. Төрээн, төрүвээн хойларны, хураганнарны аңгы одарладып, оларга пемелде чемни берип турар.

Д. Кызыл-оол.

КОЛХОЗТУҢ МУРНАКЧЫЗЫ

Шаалы Шактар-оол — Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң мурнакчы хойжузу. Ол, сес чыл дургузунда хой малдап келген, ам дуржулалыг малчын апарган.

Эрткен чылын бодунуң кададынга турган 251 хоюнуң 259 хураганын менди камгалап алган, хой бүрүзүнден 2 кг дуктү кыргып алыр дээн социалистиг хүлээлгезин 2,3 кг кылдыр ажыр күүсеткен.

Малчынның коданында 273 баш хой бар, оларның иштинден ам 130 хой төрээн болгаш ол хире хураган бүрүн камгалап алдынган.

Дуржулалыг хойжу чеди чылдың ийиги чылында хойларны ийи эдериштирип төрүдерин, 100 хой бүрүзүнден 150 хураганны алырын хүлээнген. — Социалистиг чарышка берген сөзүмнү эзлеп шыдаар мен — деп, эш Шаалы бүзүрелдиг чугаалап турар.

Х. Будажай.

ӨШКҮ КАДАРЧЫЗЫ

Чаа-Хөл районнуң «Найырал» колхозунуң кежигүнү Донгак Маскыр-оол он ажыг чылда өшкү кадарып келген. Ол, эрткен чылын 100 өшкүден-не 105 анайны өстүрген.

Ам ооң кададында 456 өшкү бар. Марттың 16-га чедир 7 өшкү төрээн, оларның 9 анайын бүрүн камгалап алган.

— Бо чылын 100 өшкү бүрүзүнден 130 анайны алыр мен— деп, эш Маскыр-оол бедиткен хүлээлгени алган.

ХОЙЖУ МОНГУШ НОРБУ

Ол-ла колхозтуң хойжузу Монгуш Норбунуң коданында 135 хой төрээн, бүгү хураган бүрүн камгалап алдынган.

Эш Норбу 358 баш хойну мелди кыш ажырып турар. 100 хойдан-на 110 хураганны алырын ол хүлээнген.

В. Уйнукай.

ХҮЛЭЭЛГЕНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң сураглыг хойжузу Монгуш Балчыр чеди чылдың ийиги чылында хойну ийи удаа эдериштирип төрүдер арганы ажыглаан, 100 хой санындан 150 хураганны өстүрүп алырын шиитпирлеп алган.

Бодунуң социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш эш Балчыр күжениишкиннинг ажылдап турар. Ам ооң коданында 260 хой төрээн, а төрүттүнген 280 хураган бүрүнү-биле ажаап алдынган.

М. Севен.

КОМСОМОЛЧУЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, база чеди чылдың ийиги чылының ажыл-агыйжы сорулгаларын күүседип эгелевишаан, бистиң «Тиилелге» колхозувус чаа бедиткен хүлээлгелерни алган. Эрткен чылга дещнээрге, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарын ийи катап көвүдедир. Аңаа хөлбаштыр комсомол организациязы чамдык хемчеглерни база ап турар. Кыштаглаашкынны чедишкиннинг эрттиринге дузалажыр сорулга-биле мал ажылынче 20 комсомолчуаныяктарны чоруткан.

Комсомолчу Монгаракова электри саалдага 70 инектерни, Мижирмаа инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1410 килограммдан эвээш эвес сүттү саарын хүлээнгеннер. Кадарчы Маадыр-оол саар инектериң одарын эки таарыштырып турар. Комсомолчуаныяктарның 16 кижи составтыг звенозу тургустунган, ону эш Кукушкин удуртуп турар. Ол бодунуң участогунга ховунуң бүгү ажылдарын үлегерлиг чорудуп келген. Чолаачы Бортников, трактористер Мусихин, Серен-оол олар база-ла эки ажылдап турарлар.

Ооң-биле кады аныяктар ортузунга культура-кижизидилгелиг ажылда, ылаңгыя клуб ажылында улуг четпестер барын демдеглевес аргажок. Сөөлгү чылдарда Ильинканың аныяктарының бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү элээн алдаржаан турган. Бодунуң концерттерин чоокку районнарга болгаш өбласть тову—Кызылга-даа көргүзүп, көрүкчүлериниң макталгазын каш удаа ап келген.

Ам бистиң ол ажылывыс чүгле сагышта артып турар. Ооң ужуру чүдел дизе, культура-массалыг ажылды башкарып билир эки удуртукчунуң чогунда. Суурнуң клуб эргелекчизиниң эш Бухтуев ажылдап турда уран-чуул бөлгүмүнүң киржикчилери 40 ажыг комсомолчуаныяктар районнуң фестивалынга бирги черни эзлээн. Эрткен чылын районнарның бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмериниң Кызылга болган өбласть көрүүдезинге Сарыг-Септин болгаш Ильинканың аныяктары кады киришкеш, база-ла эки ойнааннар.

Ындыг болза-даа эш Бухтуевти областың культура эргелеи өске ажылче томуйлап чоруткан соонда клувувус сес айлар дургузунда барык эзн турып келген. Районнуң культура киллизи чүгле бо чылдың февраль айда эш Константинованы чоруткан болза-даа, ооң кылган ажылы илеревээн. Харын ооң ажылдап келген үезинде хылдыг хөгжүм херекселдери, баян дээш өске-даа өртектиг үүлдер үрелгилеп турарының фактылары бар. «Биске ындыг клуб эргелекчизиниң дузазы эвээш-тир» — дишкен чугаалар аныяктар ортузунда эвээш эвес удаа дынналып турар апарган.

Л. БЛИНОВА,
Д. БАХАРЕВА.

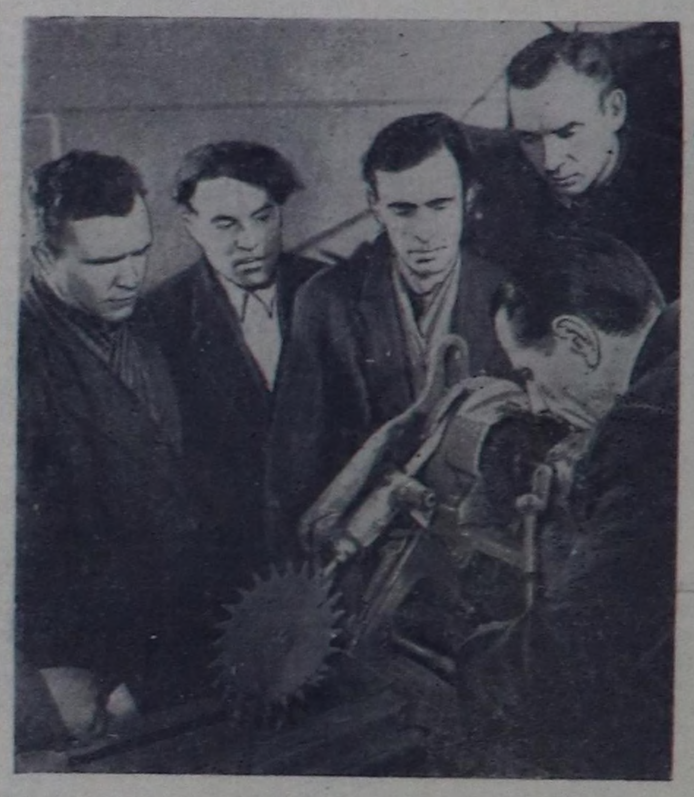

Чурукта: кодээ ажыл-агый билиглериниң университединиң дыңнакчылары — Стрелецк райондан келген колхозчу механизаторларга чыыкчы-пресстиң тургузуун Курскиниң кодээ ажыл-агый институдунуң башкызы доцент Н. М. Бушуев (оң талазында) тайылбырлап берип тур.

Фото О. Сизовтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Курскиниң кодээ ажыл-агый институдунда кодээ ажыл-агый билиглериниң университедин организастаан. Ында ховужулар, малчыннар, механизаторлар, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, агрономнар, бригадирлер, санакчылар өөренип турарлар. Университетке лекцияларны кодээ ажыл-агый институдунуң башкылары номчуп турарлар.

Тудугжуларның негелдези

1960 чылда — ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң төөгүлүг чеди чыл планының ийиги чылында—тудуг ажылдарының планын декабрь 25-ке чедир күүседир сорулганы «Тыва тудуг» трезинин № 1 тудуг-монтаж эргелелиниң тудугжулары хүлээнген. А хоорайда 300 орунну нинти чуртталга бажыңының тудуунда бистиң бригаданың кежигүннери тудуг ажылдарының планын декабрь 15-те күүседирин хүлээнгеннер.

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседир дээш бригаданың кежигүннери шудургу ажылдап турар. Чижээ, аныяк тудугжулар эштер Виктор Селин, Валерий Бухтуев, Иван Иргит болгаш өскелер-даа аныяктарның кежээки школазынга өөренмишаан, хүн бүрүде нормазын ажыр күүседип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Ындыг болза-даа, бистиң бригадавыс чамдык хүннерде планын чедир күүсетпейн баар таварылгалар ховар эвес болуп турар.

Мооң кол чылдагааны чүдел дизе, тудуг материалдарын трестиң хандырылга килдизиниң талазындан чамдыкта үзүктелиишкинниг берип турарында. Туйбуну азы ыяш материалдарны чамдыкта эккеп бербейн баарга, бүдүн хүннүң дургузунда ажыл чок турып бээр ужурга таваржып турар бис. Бир эвес трестиң талазындан тудуг материалдарын үзүктелиишкин чокка бээр болза, бистиң бригадавыс социалистиг хүлээлгезин айыткан хуусаазында күүседип шыдаар.

А. ПАЛКИН,
тудугжулар бригадазының бригадири.

Колхозчу көдээниң даартагы хүнү

Капитализмниң байдалдарында хоорай биле көдээниң аразында ханы удурланышкактар туруп турар. Капиталистиг хоорай көдээни мөлчүп, хоозурадып турар, банкылар болгаш монополиялар өре-чөзли-биле ажылчы тараачыннарны куругладып, ядарадып турарлар. Социализмниң байдалдарында хоорай биле көдээ—өнүктер болгаш эвилелчилер, оларның эрге-ажыктары чаңгыс шугум-биле чоруп орар. Хоорай көдээге дузалап, ону бодунуң деңнелинге чедир көдүрүп база коммунизмче аппар чыдар.

Хоорай биле көдээниң аразында удурланышкактарны узуткаарының айтырыын Маркс биле Энгельс социалистиг революцияның база бир сорулгазы кылдыр идип үндүрген. В. И. Ленин бо айтырыгны чуртту электрижидери болгаш тараачыннарны кооперастаары-биле хөлбаштыргаш, ону боттандырарының хевирин тодарадып айыткан. «Хоорай биле көдээни харылзаштырып, хоорай биле көдээниң аразында өжээннешкек чорукту узуткаары, амгы үениң дээди техниктиг баазазынга болгаш электрижидилгениң баазазынга үлетпүрү организастаары дээрге—көдээни культура талазы-биле көдүрер, эң-не дүмбей кыдыг-кызыгаар булунарда безин хожудангай, бүдүүлүк, түренги чоруктарны, аарыгларны болгаш черликшилди тиилээринин аргазын бээр дээрзин тараачыннарга бүзүредип көргүзер ужурлуг бис» деп, Владимир Ильич чугаалаан. (Чөгаалдар, т. 30, арын 311).

Ленинчи кооператив планын амыдыралга боттандырбышаан, партия колхозчу тургузугну тургускан болгаш көдээни социализмниң оруунче угландырган. Бо орук бүдүрүкчү күштерниң улуг көдүрлүүшкүнүүн, көдээ чонуң культуразының өзүлдезининң перспективаларын көдээниң мурнунга ажыдып берген. Сөөлгү чылдарның дургузунда партия колхоз тургузуунда салдынган аажок улуг курлавырларны эң долузу-биле ажыглаар арганы берген дыка хөй хемчеглерни боттандырган.

Коммунизмче шимчээшкиниң чорудулгазында социал-экономика болгаш культура талазы-биле хоорайның деңнелинге көдээ улам-на чоокшулаар апаар.

I.

Совет тургузугга көдээниң ханы чыдып калган чоруу салгал өзугаар таварышкан. Бо аар салгалганы узуткап чок кылыр төлөөде, бисте хөй үүлдер кылдынган. Ынчалзадаа кыска хуусаанның иштинде көдээни бүгү-ле үүлдер талазы-биле хоорайның деңнелинге чедир көдүрери болдунмас турган. Хоорай биле көдээниң аразынга мооң мурнунда турган удурланышкактар социализм үезинде-ле чок кылдынган, ынчалзадаа оларның аразында боттуг ылгалдар ам-даа хевээр артпышаан. Ол ылгалдарны чайладыры—коммунизм тургузуушкунунуң үндезин сорулгаларының бирээзи болур.

Социалистиг өнүүнүң ийи хевирлериниң—колхозчу болгаш бүгү улустуң (күрүнениң) өнүзүнүң—чоокшулажырының чорудулгазы-биле шуут холбашкан шак ындыг айтырыгның дугайында чугаа чоруп турар. Колхозтуң өнүзү бүгү улустуң өнүзү-биле чоокшулажыр болгаш кедизинде баргаш чаңгыс ийи коммунистиг өнүү кыдыр каттыжа бээр ужурлуг дээрзи билдингир болгай. Бо айтырыг үр үениң иштинде нинти характерлиг бооп турган. Кажан колхоз тургузуушкуну эзлээн бедик чадаже көдүрлү берген амгы уеде, ол сорулга онза чугула ужурдузалыг апарган. Партияга деткиттирген болгаш СЭКП-ниң XXI съездиниң шиитпирлеринде түүнеттинген, массаларның чогаадыкчы дуржулгазы, колхозчу өнүүнүң бүгү улустуу-биле чоокшулажырының практиктиг оруун идип үндүрген.

Бо чоокшулажылга артельдиң экономиказын улам ыңай сайзырадырының болгаш колхоз бүдүрүлгезин нинтилештиреринин деңнелиниң бедириниң хире-чергези-биле улам дүрген боттаныр апаар. Экономиканы быжыглаар чорук өнүүнүң ийи хевирлериниң аразында кызыгаарын чок кылырынга бирги чергениң ужур-дузалыг болуп турар хуваашпас фондуну чайгылыш чокка көвүдедир арганы колхозтарга берип турар. Хуваашпас фонд үүлле нинтиниң хереглелдерин хандырарынга кирип турар. Колхозтар ону боттарының бүдүрүлгезин калбартырынга болгаш нинти улустуң чамдык ажылхеректерин күүседиринге: школалар, оруктар, суттарылга системаларының болгаш өске-даа ол ышкаш үүлдериниң тудуунга ажыглап турар. Мынчангаш бодунуң характериниң талазы-биле бүгү улустуң өнүзүнге ооң иледе чоок болуп турарының ужуру ында.

МТС-терни эде организастаан уеден эгелээш, 1959 чылдың июльга чедир колхозтар күрүнеден 610 мун чыгам тракторларны болгаш 247 мун тараа комбайннарын хуваашпас фондуларның акша-хөрөңгилериниң күсели-биле садып алганнар. Хуваашпас фондуларны көвүдетпишаан, колхозтар тракторларны, комбайнарны болгаш өске-даа машиналарны садып алырынга, көдээ ажылагый продуктуларын ажылдап кылыр талазы-биле бүдүрүлге черлерин, бүдүрүлге оран-саваларын тударынга акша-хөрөңгини улам хөйнү үндүрүп болурлар. Ындыг болганда бодунуң техниктиг тургузуунун-даа талазы-биле бо фондулар күрүне бүдүрүлге черлериниң бүдүрүлге фондуларынга улам чоокшулажыр апаар.

Колхоз тургузуунуң чаа, эң бедик уе-чадазын илередип турар колхозтар аразының организацияларын хуваашпас фондуларның күсели-биле тургузуп турар. Амгы уеде колхозтар эң улуг электростанциялары, тудуг материалдарны бүдүрер талазы-биле, көдээ ажыл-агый продукциязын ажылдап кылыр талазы-биле бүдүрүлгелерни хөйү-биле тудуп, суттарылга каналдарын казып, оруктарны, школа-интернаттарны, эмнелге албан черлерин болгаш санаториялларны улам-на хөйнү тудуп турар апарган. Мооң мурнунда бо үүлдерге акша-хөрөңгилер чедишпейн турган болза, ам олар четчири-биле бар апарган. Чамдык чаа улуг ажылхеректерни кылырынга ийи-чаңгыс колхозтарның күжү чедишпейн баар апарган, ынчангаш боттарының күштерин болгаш хөрөңгилерин каттыштырып алгаш, кады ажылдажырынче оларны хөделдирип турар.

Колхозтарның кады ажылдажылгазының янзы-бүрү хевирлерин амыдырал тып үндүрүп турар. Ам уеде үүгле Россия Федерациязында безин колхозтар аразының 1300 ажыг янзы-бүрү каттыжышкыннары: электростанциялар, трансформаторлуг кожулда станциялары, автобаазалар, септелге мастерскаялары, мал семиртир пунктулар болгаш өскелер-даа бар болуп турар. Колхозтар аразының тудуг организациялары улуг нептерээшкинни алган. Оларның ажыл-чорудулгазы көдээ тудугда кустарлыг чорукту ажыр эрттеринге

В. И. Лениннiң чугааларының пластинкалары

РИГА. (СЭТА). В. И. Лениниң чугааларын 1919 чылдың март айда тыртырган граммофоннуг пластинкаларны Риганың «Лиго» заводу катап кылып эгелээн. Комплектиге үр ойнаар бир, аңаа ойнаар үш пластинкаларны үндүрер. Владимир Ильичиниң: «Совет эрге-чагырга деп чүл», «Кызыл Армияга кыйгырыг», «Ортумак тараачыннар дугайында», «Бүгү Россияның Топ Күүсекчи Комитединиң даргазы Яков Михайлович Свердловка турасказал», «Помещиктерниң болгаш капиталистериниң даралындан ажылчы чонну моңге шагда канчап хостап алырыл», «III Интернационал» болгаш «Чугаалажыышкыннарның дугайында Бела Кундан радио дыңнадыы» деп чеди чугаалары оларда бижиттингилээн.

Пластинкалар каас чараш кылдыр хевирлеттинген болур.

Депшилгелиг чүүлдерни ниитиниң чемненилгезинге калбаа-биле ажыглаар

«Ниитиниң чемненилгезин улам ынай хөгжүдер болгаш экижидер дугайында» Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитетиниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалы үнгеден бээр чыл ажып турар. Ук докталда айыткан чугула болгаш тодаргай сорулгаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле областың хереглед кооперациязының ажылдакчылары элээн хемчегларни ап чоруткан.

Чеди чылдың баштайгы чылында ниитиниң чемненилге черлери планын 108,7 хуу күүсеткен болгаш 1958 чылдазынга деңнәргә 1 миллион 816 муң рубльдиг продукциязын хөй кылдыр бүдүргеш, сайгарып саарган. Чеди чыл планының ийиги чылының—1960 чылдың февральда областа ниитиниң чемненилге черлери планын ниитизи-биле 112 хуу күүсеткен. Ылаңгыя Чөөп-Хемчик районунуң чемненилге черлери февральда планын 131 хуу, Кал-Хем районунуң — 153 хуу, Улуг-Хем районунуң—120 хуу күүсеткилээн. Ындыг болза-да, январьда болгаш февральда Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районларының чемненилге черлери боттарының планнарын чедир күүсеттираннер. Ниитиниң чемненилгезин хөгжүдер, ажылчы чоннарның негелделерин үлегерлиг хандырар сорулга-биле чергелештир, ниитиниң чемненилге черлеринге белеткээн чемнериң бот-үнезин болгаш үндүр садар өртээн улам чигедир чугула сорулганы СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалында онзалап айытканы.

Ниитиниң чемненилге черлериниң чылында бо чугула сорулганы күүседир талазы-биле эрткен чылын Улуг-Хем районы, ооң чемненилге черлери боттуг хемчегларни ап чоруткан чылының түннелинде белеткээн чемнериң өртээ дыка чигээн, шынары бедээн. Продукцияның бот-үнезин, үндүр садар өртээн чигедир сорулганы Улуг-Хем районунуң чемненилге черлери канчап чедип алгаан-ыл? Од районуң столоваязы хамыктың мурнунда чиг-этти киир садып алырының чарыгдалдарын дыка кызырган. 155 хаванарны семиртир азырап алган, столоваяның чем хайындырар улуг суугузунга одалганың чылының чемненилге залдарын болгаш өске-даа өрээлдерин чылыларына ажыглаар кылдыр эде дерээн.

Столоваяларның, чайнааларның белеткеп турар чемнериниң бот-үнезин болгаш үндүр садар өртээн чигедиринге, шынарын экижидеринге кол чугула чүүл ниитиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелерин механизастары болур.

Кызыл горпозунуң № 1 чайнаалында 4 метр узун столду дургаар туруп алган 5—6 кижиниң манчы тудуп ажыдап турарын чемненикчилер көрүп болур. Манчы кылыр ажылды бир эвес механизастап, тускай дерилгени аңаа ажыглаар болза, ук ажылды 6 кижи эвес, а чаңгыс кижи күүседир ужурлуг. Ниитиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелериниң хөй чарыгдал үндүрер кол чиг-эди болза, эвт болуп турар. Ынчангаш, эвтти болгаш өске-даа продуктуларны киир садып алырының орнунга столоваяларның, чайнааларның дузалаар ажыл-агыйларына белеткээри эргежок чугула.

Депшилгелиг чаа чүүлдерни ниитиниң чемненилге черлеринге дидими-биле иептередип ажыглаар дугайында чугула айтырыгларны «Ниитиниң чемненилгези» деп журналдың бо чылгы ийиги номеринде тодаргай парлаан. Ниитиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелерин механизастаар, депшилгелиг чүүлдерни калбаа-биле ажыглаар дугайында облпотребсоюзтуң болгаш райполарның, горпонуң, сельполарның, рабкооптарның талазындан шоолуг сагыш салбайн турары хомуданчыг.

Д. САРЫГЛАР,
облпотребсоюзтуң экономизи.

Кызыл хоорайның чөөн талакы районунда муң кижи өренир чаа школа туттунуп эгелээн. Ам ында тудугнуң таваан салыр оңгарларның казыышкыны дооступ турар.

Чаа тудугда «Тыва тудуг» трезиниң комплексилиг бригадазы ажылдап турар. Ол бригада февраль айның ажыл үлүүн 147 хуу кылдыр күүсеткен.

Чурукта: школа тудуунда тудуг бригадазының бригадири Монгуш Очур-оол.

Фотозу **К. Игилдээрнии.**

Ногааларның бедик дүжүдү дээш демиселче

Чеди чылдың дургузунда чер ажылының хөгжүлдезинге кол сорулга болза, тараа, ногаа культураларын бүдүрерин көвүдедири болур. Көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери үлетпүр төптерин, хоорайны четчир санныг ногаалар, картофель-биле хандырар дугайында улуг сорулганы салып турар. Колхоздар болгаш совхоздар СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринче күштерин болгаш аргаларын мобилизастаан.

Бистиң областа ногаа ажылынче кошкак сагыш салдынган. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары Тывага ногаа культураларының бедик дүжүдүн чедип ап шыдавас дээр хөөннерин үндүрүп турганнар, ол канчап-даа шын эвес.

Ногаа культураларының бедик дүжүдүн өстүрериниң бир чугула негелде болза, сорттуг үрезиннер-биле тарылганы чорудары болур, эки райончуткан сорттар дүжүттү 20—25 хуу бедидер. Бистиң областың байдалынга помидорнуң, капустаның, столовая морковунуң болгаш өскедаа ногаа культураларының бедик дүжүдүн чедип ап болур дээрзин Таңдының комплексилиг сортучастогунуң ажылының дуржулгазы көргүзүп турар. Сортучасток 1959 чылда помидорларның 7 сорттарын, ооң иштинде райончуткан «Пушкинский-1853», «Алпатьева-905» база «Первенец-190» деп сорттарны өстүрүп шенээрге эки түннелдиг болган.

Үрезиннерни хораннаарынга гранозанны хереглеп турар бис. Марттың төнчүзүнде парниктерни өдекбиле долдурар төлээде, амдан эгелээш өдекти кыпсып изидер апаар. Парниктерни өдек-биле долдурарда, изиг чылгы өдээ-биле бир дең хемчеолдиг соок инек мыяан хереглээр ужурлуг. Парниктерни долдурган 5—6 хүн соонда, өдек—изип чылаанда, ооң кырынга бир кезии кринди болгаш ийи кезии ширик довураа холушкан составтыг довуракты, порошок хевирлиг суперфосфатты бир раманың хемчээлинге онаштыр 250 граммны киириштир төгер бис.

Үрезиннерниң тарылгазын парник сеялказы чокта, бир рамага онаштыр 12—15 грамм үрезиннер хереглеттинер кылдыр чорудар бис. Тарыттынган соонда, чылыткан бүлээн суг-биле суттарары чугула. Ногаа ажылдакчылары парниктерни рамалар-биле, ооң кырын саваң, сигенбиле кылган тускай шывыглар-биле шывар, үнүштер өзүп үнгүже чедир парниктиң иштин 18—20 градус чылыг тургузар. Үнүштер чаа үнүп келген соонда ооң турар черинин чылыг температуразы дүне 8—10 градус кудулаар. Парниктерде рассадаларның суттарылгазы баштайгы үеде хүннүң-не, а майда бир хүн болгаш-ла чоруттунган турар.

Бир демир хуун ишти сугнуң хемчээлинге онаштыр 20 грамм аммиак селитразын, 40 грамм суперфосфатты болгаш 20 грамм калийлиг дусту ажыглап, минералдыг чемишчидилгелер-биле чемишчидилгелиг суттарылганы 2 катап кылып болур. Чемишчидилгелиг суттарылганы хереглээнде, рассадалар бедиткен чемгерилгениң байдалынга өзүп үнер, парниктерден ажык чер хөрзүнүнге тарып олуртурунче быжыкан байдалы-биле шилчиир.

Чазын илииртээшкин мурнунда 35 кг аммиактыг селитра, 18 кг суперфосфат бир гектар черге тарамык байдал-биле төктүнген. Бөлүк сорттардан хамаарыштыр шенеттинген сорттарны дөрбелчин-уланчак арга-биле тарып олуртуп турар болгаш баштай чалдарга оңгаржыгаштарны кылбышаан, оңгар бүрүзүнге 500 грамм ирик өдекти киир төгер. Оңгар санынга ийи үнүштү бот-бодунуң аразының хемчээли 10—15 сантиметр кылдыр олуртур.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, агрономнары тарылга шөлүнүң санын сүргеш, оңгар бүрүзүнге чүгле чаңгыс үнүштү олуртуп турары шын эвес. Күш-ажылдың чарыгдалы бир дөмей турда, бир оңгарга ийи үнүш олуртунганда, ооң дүжүттүү 2—3 катап бедик болур.

Бистиң сортучастогувуста помидорларның дүжүттүү «Межегей» совхозтуундан 3 катап хөй болган.

Үнүштүң өзер үезинде андазын истериниң аайы-биле үш катап суттарылга чоруттунган, ооң соонда хөрзүн кырында картты чок кылыр болгаш шык доктаадыр сорулга-биле хөрзүнүү үлдүредир. Минералдыг чемишчидилгелер-биле ийи немелде чемгерилге: күштүг турар өгезинде бир гектарга 20 кг аммиак селитразы, 60 кг суперфосфат төктүнген болгаш 8 кг боромагнива деп химиктиг чемишчидилге чоруттунган. Оңгаржыгашка чемишчидилгени төкпүшаан, немелде чемгерилгени хөл-биле чорудар болгаш дараазында хөрзүнүү үлдүредир.

Бедик сыптыг сорттарны сыптарында херек чок бүрүлерни ийи катап сып каап турган бис. Бирги чыылда июль 25-те болган. «Сибирьниң штамбовтуг-31» болгаш «Алтайның консервилиг-2576» деп сорттары ол үеде быжа берген чимистерлиг турар. Бисте дүрген быжар сорттарның массалыг чыылдазы август 5-те эгелээн турган. «Сибирский-1450» деп дүрген быжар сорт баштайгы чыл шенелдезинде бедик дүжүттүг болуп шыдаарын көргүскен, ооң ниити дүжүттүү гектар бүрүзүнден 475 центнер чедип турар. Помидорнуң дүжүдү бир гектардан 184,7 центнер болган. Ооң чимистери улуг, эки амдан шынарлыг. Помидорларның чимистериниң дүрген быжычалын болгаш бедик хуулуун өренип көөрге, «Сибирский-1450» деп дүрген быжычал сорт бистиң областың байдалынга улуг перспективалыг болуп турар.

Помидорларны өстүрүп үндүрериниң агротехниказы агаар-бойдустуң байдалдарындан хамааржыр. Бүгү ногаа культураларының сорт шенелдезинин, ооң бедик дүжүдүн чедип алырының үезинде, акша хөренгиниң улуг чарыгдалдары турза-даа, чарыгдалдарның орну дуглаттынып, сортучасток камналгалыг болуп турар.

Ногаа ажылы—көдээ ажыл-агыйның орулгалыг адыры, колхоздар, совхоздар ону чедишкиниг хөгжүдери дээш ногаа культураларының агротехниказын дидим, шыны-биле боттандырары, тарылгаларны чүгле райончуткан, бедик дүжүттүг сорттуг үрезиннер-биле чорудары көнчүг чугула.

Э. ГОНСИОРОВСКИЙ,
Таңдының курсортучастогунуң эргелекчизи.

Типографияның шалыпчызы

Областың культура эргелелиниң типографиязында үжүк өрүүр линотип деп машинаның өрүкчүзү Антонина Лыскова үжүктерни эң баштай хол-биле өрүп турган. Кажан типография чаа техниканы ап, сайзырааңгай дерилгелерни ажыглап эгелей бергенде эш Лыскова нарын техниканы дүрген шиңгээдип алыр дугайында коллективтиң бүгү кежигүннерин кыйыргаш, линотип башкарарын дораан шиңгээдип апкан.

Мурнакчы өрүкчү Антонина Лысковаңа ажылдап олурарын көөрге, музыка хереклелинде ойнап олурар музыканчы кижи-биле бир дөмей. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң төөгүлүг чеди чыл планының баштайгы чылында эш Лыскова шалыпчы ажылдап, чыл планын барык ийи ай бурунгаар күүседкен. Чеди чылдың ийиги чылында улам дээре ажылдаарын, ай бүрүзүнде ийи нормаларны күүсетпишаан, чыл планын ноябрь 1-ге чедир боттандырарын ол хүлээнген.

Типографияда алдыгы разрядтың өрүкчүзү Антонина Лыскова бодунуң билиин аныяктарга дамчытпышаан, хөй-ниитиниң амыдыралынга идепкейлиг киржип турар.

В. МАГЕРЯ.

40 ажыг хуузу келбестээн

1959—1960 өредилге чылында Чадаана хоорайга ажылчын аныяктарның V—X класстарлыг кежээки школазы ажыттынып, аңаа бирги үлүүнда 72 кижи өренип турган. Бүдүрүлгеге ажылдавышаан, ортумак билиг чедип алырын шиитпирлээн аныяктар ында өренип турар.

Моон-биле кады ажылчын аныяктарның кежээки школазының ажылынче районо болгаш школада өренип турарларның ажылдап турары бүдүрүлге, албан-организация черлериниң администрацияларының талазындан дуза чедирбейн турар. Ынчангаш ийиги үлүүнда школадан 31 кижи өредилгезин каттан.

Кежээки школаның директору эш В. Соршков аныяктарның ажылдап турары бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң удуртукчулары-биле, аныяктарны келдиртир дугайында каш удаа чугаалашса-даа, эки түннел чок болуп турар.

Райпо баштаар чери, райкүүскомнуң шагдаа салбыры (удуртукчулары эштер Салчак, Ойдуп) боттарында аныяктарны школага өредир талазы-биле хемчег албайн турар. Баштайгы үлүүнарда школага райпо коллективинден 12 кижи өренип турган, ам чүгле 5 кижи арткан. Шагдаа салбырындан өренип турган 8 кижи өредилгезин үскен. Ол ышкаш үлетпүр комбинады, АТК, кинопрокат, СТС, эмнелге болгаш өске-даа албан черлериниң дыка хөй аныяктар өредилгезин каттан.

Школада чамдык класстарның башкыларын солуур чоруктар база бар. Чижээ, эш Молоткин бирги үлүүнда VIII болгаш IX класстарга физика башкылап турган, ийиги үлүүнда ону эш Кузьмина-биле солаан, ынчаарга үшкү үлүүнда эш Молоткин катап физика башкылап эгелээн. Башкыларны аралаштыр солуй тургузар чорук өөреникчилерниң эртемнерни эки шиңгээдип алырынга бергедээшкинни болдуруп турар.

Ажылчын аныяктарның кежээки школазының ажылынче кичээнгейни күштелдирери хамаарышкан организациялардан негеттинип турар.

М. СЕВЕН.

План күүсеттинер

«Тыва тудуг» трезинде эш Селиверстов удуртукан комплексилиг бригаданың кежигүннери төөгүлүг чеди чылдың ийиги чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш хайныышкыныг ажылдап турар. Бригада болунга онаашкан планын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Эш Селиверстовтуң бригадазында 28 дашчы бар. Ук бригада область төвүнде база бир улуг тудугларның бирээзи болур 96 квартиралыг дөрт каът чуртталга бажыңын тудуп турар. Бригада кежигүннериниң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн докталмал бедидип турарындан тудуг ажылы шалыкын чоруп турар. Ол тудугнуң фундаментизин эрткен чылдың апрельде салып эгелээн. Оон бээр чыл безин четпээн. Ынчалзажок 28 дашчылар ол улуг бажыңның тудуун салып дооскан. Ам ооң крышазын кылыры доостур чыгаан.

Дашчылар чуртталга бажыңнарының ханаларын салып доозары биле бөлгаш ону амгы үениң индустриалдыг аргаларынче шилчидип киирериниге боттуг байдалдарны тургузуп турар.

Колхозтар аразының бүдүрүлгелери көдээниң амыдыралында чаа, депшилгелиг чүүл болур. Олар күштерни болгаш хөрөнгилерни камналгалыг ажыглаар чорукка, колхоз бүдүрүлгезин өстүреринге болгаш быжыглаарынга чедирип турар. Оон-биле кады ниитилештириниң эң бедик чадазынче колхоз бүдүрүлгезин көдүрүп үндүрүп турар чугула социал чорудулгалар ол организацияларның үндезининде калбарып турар. Колхозтарның ниити өнчүзү тус-тус артельдериң хемчээлиинден үнгеш, колхозтар аразының өнчүзүнче—бүгү улустуң өнчүзүнче шилчиринин бирээзи болур. Колхоз бүдүрүлгезинин тургузуп турар. Колхоз бүдүрүлгезинин чепсек-херекселдери бүгү улустуу-биле шуут-ла каттыжа берип база болур. Бо чорук, чижээлээрге, кажан колхозтарны күрүнениң электри четкилеринге кожуп, кажан олар күрүне организациялары-биле кады электростанцияларын болгаш өске-даа бүдүрүлгелерни тудуп турда боттанып турар. Бо болза өнчүнүң ийи хевирлериниң чаңгыс аай бүгү улустуу кылдыр шуут-ла каттыжа бээрин мында айтып турар-дыр.

Оон-биле кады колхозтарның иштинде күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин ниитилештириниң чорудулгазы базала чайгылыш чокка хөгжүп турар. Харын ам безин чамдык мурнакчы, шыырак артельдерде колхозчулар хуузунда ажыл-агыйынга саар инектери ажаап азыраарындан боттары эки-туразы-биле ойталаан болгаш оларны колхозка садыпкаш, сүттү ниитиниң фермаларындан ап турар болган. Колхоз бүрүзүнге ниитиниң огородтары, хлеб быжырар черлер, столоваялар, яслилер, школа-интернаттар удавас бар болган турар. А кажан колхозчу продуктулар талазы-биле бодунуң бүгү-ле хереглелдерин ниитиниң фондузунуң күсели-биле хандыртынар апарганда, кодан чаныныңажыы эвээш, ажыл-агыйын чорударының херээ база чок болу бээр. Моортан колхозтар-да, колхозчулар-да ажыктыг чүүлдү алыр. Оларның күш-ажылы чүгле ниитиниң хереглелдеринге чарыгдаттынар болур. Оларның өөренирине болгаш дыштанырынга хостуг шактар бар апаар.

Совет көдээ чүгле бодунуң экономиктиг тургузуунуң эвес, а харын техниктиг дериишкинниң талазы-биле хоорайга дүрген базымнар-биле чоокшулап орар. Ам бо үеде көдээ ажыл-агыйда миллион ажыг тракторлар, 500 муң тараа комбайннары, 700 муң чыгам чүк автомобильдери ажылдап турар. Чеди чыл көдээ ажыл-агыйның техниктиг дериишкинин улуу-биле бедидер. Көдээ ажыл-агый миллион ажыг тракторларны немей алыр. Бүдүрүлгенин бүгү адырларының комплексилиг механизациязын боттандырар. Совхозтарны болгаш колхозтарны электрижидери доостур. Оон түннелинде көдээнин күш-ажылының энергетиктиг чепсегленишкини барык ийи катап өзер.

Чаа техника чаа кадрларны база төрүттүндүрүп турар. Көдээде тараачыннарның шаанда билбес чораны чаа профессиялары—трактористер, комбайнерлер, механиктер, машинистер, дизельчилер, авто хереенин тускай эртемниглери, электриктер улам-на көвүдээрлер. Черле ынчаш өске-даа колхозчулар колдуунда-ла машиналар-биле ажылдаар апаар, чүге дээрге хол-биле кылыр ажылдар удавас барык чок болу бээр.

Сураглыг колхозчу, хаван ажаакчызы Ярослав Чижтиң СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга санал берип турган, чугаалааны болза: «Ам СТС-те менээ тергежиештиг ийи өзектиг кожуглу белеткеп турар, менээ тракторну база бээр. Чемнерни бодум сөөртүп, ону хаваннарга каап бээрин болгаш өдекти болуп төгерин бодум күүседир апаар мен. Ам мен аңаа-ла хаван ажаакчызы эвес, а хаван ажаакчызы—тракторист болур мен».

Ынчангаш көдээ ажыл-агыйның күш-ажылы индустриалдыг күш-ажылдың бир янзы хевири болуп, чоорту хуулар, хоорайның бедик мергежилдиг ажылчыныңкүш-ажылы-биле хөйүнде-ле чоокшулажы бээр.

II.

Социализм көдээ чоннуң культурадан хоорулган чоруун кезээде чок кылган. Социалистиг тургузуушкунуң чылдарында совет көдээниң культуразы дыка бедээн, тараачыннарның амыдыралында улуг өскерлиишкиннер болган. Ынчалзажок көдээ хоорайдан ам-да дыка ылыг каап турар. Чижээ, бир муң чурттакчыларга хамаарыштыр алырга: радио дамчыдылгазының точкалары хоорайга 229, көдээге 150, радиоприёмниктер болгаш телевизорлар хоорайга 95, көдээге 24,3 онаажып турар.

Көдээнин бүдүрүкчү күштериниң өзүлдези көдээ амыдыралың культуразын улам-на дүрген көдүрериниге материалдыг байдалдарны ам тургузуп турар. Чеди чыл төнчүзүнде бүгү суурларны электрижидерин, радиожударын болгаш телефончударын доозары көрдүнген. Телевизорларның саны 2,6 катап көвүдээр. Кино тургузулгаларының ниити саны 110—115 мунга чедер. Бо чорук колхоз болгаш совхоз бүрүзүн кино тургузулгазы-биле хандырар арганы бээр.

Хоорайның болгаш көдээниң чуртталга амыдырал байдалдарының улам ынай деңнежири боттаныр. Көдээ суурнуң даштыкы хевири база өскерлир. Чеди чыл дургузунда көдээге 7 миллион чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнарын болгаш культура-амыдырадың хөй санныг албан черлерин тудар деп турар. СЭКП-ниң XXI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Келир чеди чылда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай көдүрериниге шиитпирлиг базымны кылырын, аңаа үндезилээш, көдээ чоннуң культура-амыдырал байдалдарын үндезини-биле экижидерин хандырар деп турар бис. А келир үеде колхозчу суурну амгы үениң коммунал болгаш культура-амыдырал хандырылгазының бүгү-ле чедиишкиннерин ажыглап тургаш, хоорай хевирниң чаагайжыды туттунган чурттакчы суурлар кылдыр хуулдурарының сорулгазын партия салып турар».

Ам безин дыка хөй мурнакчы колхозтар план өзүгаар боттарының суурларын өде тургузуп, оларны бир янзының агрохоорайлары хевиринде кылдыр хуулдурар. Шаандакы тараачын чывыт бажыңнарның орнунда чаа хевириң—чырык, эптиг, суг дамчыдылгалыг, канализациялыг, төп одалгалыг бажыңнары көстүп турар апарган. Олар-биле чергелештир клубтар, школалар, ниитиниң столоваялары, хлеб быжырар черлер, уруглар салтары, яслилери болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдер тургустунар. Чоннуң бажың амыдыралынга электри болгаш газ калбаа-биле нептерээр. Көдээ чурттакчы чон хоорайда ышкаш ниитиниң хеп чуур черлериниң, септелге болгаш даараныла мастерскаяларының, чунар бажыңнарның, столоваяларның ачызын ажыглаан турар үе ырак эвес.

Көдээге хоорай хевирниң улуг суурларын тургускаш, тарамык, үүрмек суурларны олче эккеп каттыштыр тударын чорудар. Чижээлээрге, Россия Федерациязында бирээзинделе 50-ден эвээш өрегелер санаттынын турар 32 муң ажыг сууржугаштар бар. Суурлар ындыг тарамык турда улус ажыл-агыйын чорудары база берге, черле ынчаш дыка хөй тарамык чурттарга бажыңнарының ажаалдазы чаңгыс черге мөөңнеңдир туткан бажыңнарындан аар бооп турар. Мынчангаш көдээ суурлар хоорай культуразының чаагай байдалдарын ажыглаар шак ындыг улуг суурлар кылдыр каттыштырар.

Киров областың «Кызыл Октябрь» колхозу маңаа чижек болур. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң киржикчилери ооң даргазы П. А. Прозоровтуң суурну эде тургузарының планнарының дугайында саналын улуг сонуургал-биле дыңнаанар. Бо ажыл-агыйның черлеринде 137 бичин суурлар бар. Он чыл хуусаанның иштинде колхозчуларны таарыштыр көжүрерин үндезини-биле өскертир деп колхоз төлевилээн. 137 көдээ суурларның орнунга, чурттакчылыг алды-чеди улуг суурлар артып калыр. Комплексилиг бригада турарын таарыштыр туттунган суур бүрүзүнге мен кижи, а деп суур—Вожгалыга үш муң чедир кижи чурттаар болур. Бүгү суурлар суг дамчыдылгалыг, канализациялыг, электрилиг болур болгаш ол суурлар колхозтуң девискээринге бот-боттарындан 5—7 километр ырак кылдыр бир дески турары болгаш чазаглыг орук-биле харылзашкан турары база кончуг чугула. Маңаа артельдиң кежигүннери хоорайның бүгү-ле таарымчалыг чүүлдерин ажыглавышаан, чаа өзу-биле чурттаар апаар.

• • •

Коммунистиг тургузуушкун бистиң чуртувустуң мурнунга улам-на кайгамчык перспективаларны ажыдып турар. Эн-не дидим күзелдер боттуг чүүл болуп, чоокку келир үениң херээ апарып турар. Хоорай биле көдээниң аразында боттуг ылгалдарны ажып эрттериниң улуг сорулгазын практика кырынга шиитпирлээринче бүзүрелдиг чоруп орар бис. Коммунизм тургузуушкунунуң оруктарында көдээ бодунуң бүдүрүлге болгаш культура-амыдыралының өзүлдезиниң хемчээ-биле хоорай амыдыралының байдалдарынга уламна дүрген чоокшулаар болгаш удавас ооң-биле деңнежи бээр.

И. АЛЕКСАНДРОВ.

Өйү келген айтырыг

Чөөн-Хемчик районунуң «Октябрь 30 чылы» колхозу — улуг көдээ ажыл-агый артельдериниң бирээзи. Колхозтуң экономиказы өзүп, быжыкканы-биле чергелештир ажылышчилериниң культурлуг амыдыралының деңнели хуннүн-не бедип турар. Ынчалза-да чоннуң ортузунга агитас-массалыг ажылдарны нептередир талазы-биле көдээ клуб көскү черни эзлевейн турар. Аңаа лекция, беседалар чүгле таварылга болуп, эвээш санныг дыңнакчыларга эртип турар.

Колхоз баштаар чери ийи чыл бурунгаар колхозчу өреге чурттап олурган бажыңга улуг эвес хемчээлдиг өрээл немей туткаш, ону клуб кылып каан.

Ол клубка концертти, шиилерни чедимчелиг көргүзериниң аргалары чок. Оюн эгелээриниң мурнунда уран чүүл бөлгүмүнүн киржикчилериниң белеткенин, кеттинер тускай өрээли чок. Сцена база бичин.

Колхозта уран чүүлге ынакшылдыг, мергежилдиг аныяктар кончуг хөй. Олар ажылындан хостуг үеринде клубтуң доктаамал залчылары болуп турарлар. Ынчалза-да ол аныяктарны организастап, уран чүүл бөлгүмнеринге хаара тудар кижи чок.

— Бистиң суурнуң чурттакчылары хөй. Ынчалза-да мынчага чедир чоннуң культурлуг негелдезинге тааржыр өзүлүг клуб туттунмайн турары көнчүг хомуданчыг. Моон ужурунда областың национал театрындан келген артистер ийикпе районнуң Культура бажыңының ойнакчылары, өске колхозтарның агитбригадалары бистиң суурувуска кээп ойнавайн турарлар. Чүгле дээрге ойнакчыларга таарымчалыг байдалдар бистиң клувувуста чок. Чайгы үеларде чаъс чокта, аас-кежии болуп, ажык дээрниң адаанга залчыларны хүлээп ап турар бис, а чаа ырларны чүгле ында хаая радиодан дыңнап турар бис — деп, чамдык аныяктар чугаалап турарлар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы база көдээ Совет чоннуң негелдезин хандырып, колхозка делгем клубту тудар өйү келбээн бе?

В. ЭДЕР-ООЛ.

Ыяш белеткелин дүргедедир

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» колхозунуң тудугу 2 звенозу 1960 чылдың тудугларына хереглээрбиле 554 кубометр ыяшты кезип белеткээш, чер агында дажыглап алган. Ам тудуг шөлүнче ыяш сөөртүлгезин дүргедетсе чогуур.

Тудугжулар Х. Орус-оол, Т. Манчынак, Л. Комбу болгаш оон-да аныяктарны организастап, уран чүүл бөлгүмнеринге хаара тудар кижи чок.

— Бистиң суурнуң чурттакчылары хөй. Ынчалза-да мынчага чедир чоннуң культурлуг негелдезинге тааржыр өзүлүг клуб туттунмайн турары көнчүг хомуданчыг. Моон ужурунда областың национал театрындан келген артистер ийикпе районнуң Культура бажыңының ойнакчылары, өске колхозтарның агитбригадалары бистиң суурувуска кээп ойнавайн турарлар. Чүгле дээрге ойнакчыларга таарымчалыг байдалдар бистиң клувувуста чок. Чайгы үеларде чаъс чокта, аас-кежии болуп, ажык дээрниң адаанга залчыларны хүлээп ап турар бис, а чаа ырларны чүгле ында хаая радиодан дыңнап турар бис — деп, чамдык аныяктар чугаалап турарлар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы база көдээ Совет чоннуң негелдезин хандырып, колхозка делгем клубту тудар өйү келбээн бе?

В. ЭДЕР-ООЛ.

САХАЛИННИҢ ЭҢ-НЕ ЫРАК СОҢГУ ЧҮГҮНДЕ

Сахалин область. Некрасовка суурда «Кызыл хаяа» дээр балыкчы колхоз бар. Эрткен чылдың дургузунда артельдиң орулгазы бүдүн чартык миллион рубльден хөй болган.

Ол чер балык-биле байлактыгдаа. Ук черниң колхозчулары—нивхилер, горбуша, кета, навага дээш балыктың оон-даа өске үнелиг сорттарын тудуп турарлар. Эрткен чылын колхозчу балыкчы бүрүзү ортумаа-биле 18—20 муң рубльди ажылдап алганнар.

Чурукта: артельдиң сураглыг балыкчызы Дмитрий Мотин хүлээп алышкын баазазында навага деп балыктың чаа туткан бөлүүн чедирип келген туру. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Д. Мотин Күш-ажылдың Кызыл Туту орден-биле шаннаткан.

Фото **С. Пунеговтуу.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

„Россия кезээде Франциянын эвилелчизи чораан“

☆ ☆

„Францияга моорлап кээп көрүнер, Дарга Хрущев“

ПАРИЖ. (СЭТА). «Тайбыңның төлөлекчизи Дарга Хрущев, Францияга моорлап кээп көрүнер!»—деп, байыр чедиргениниң бо сестерин Парижтиң ажылчын кыдыы Вильжюифте аскылап каан улуг-улуг плакаттардан-даа, Орли аэродромдан француз найысылалче оруктан-даа көргүлеп болур.

Совет Эвилелиниң болгаш Франциянын удуртукчуларының ам болур деп турар ужуражышкыннарын француз хей-ниити кайгамчыктыг улуу-биле сонуургап турар. Н. С. Хрущевтүн Францияга чедип келири ийи чурттарның аразында бот-боттарын билчир чоруун эжижидеринге болгаш бүгү-ниитиниң тайбыңын бызыглаарынга бараан болур дээрзинге идегелди илергейлеп тургулаар политиктиг база хей-ниити ажылдакчыларының медеглелдерин солуннарда парлагылап турар. «Дээрги Хрущевтүн Францияга кээр деп турарына кызыгаар чокка өөрүп турар мен — деп, Алес Полг хоорайның чагырга даргазы депутат-социалист чугаалаан. — Улустар болгаш оларның удуртукчулары бот-боттарын багай билчириниң хараазында харылзааларның чидигленишкини болгаш месилдежиишкин болу бээриниң кыжаныы туруп келир кылдыр кеззде бодап чоруур кижи мен. Ынчаарга дээрги Хрущевтүн чедип келирин ап көөр болза, Гитлерге болгаш ооң ёзу-чурумунга удур демиселге орус улус бистиң-биле хол-холдары-биле туттунчуп алган киржип турганын болгаш ниити тиилелге дээш ол улуг когаралга таварышканын черле утту албас мен.

«Менден айтырар болза, совет премьер-министрниң келирин шуутла өөрүшкүлүг болгаш чугула болуушкун кылдыр көрүп турар мен. Өөрүшкүлүг болур ужуру чүл дээрге, Франциянын болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзааларны улам эжижидериниң демдээ кылдыр ону көрүп болур. Чугула болур ужуру чүл дээрге, ону тайбыңче күзелдин тодаргай илерээшкини кылдыр көөр болза чогуур... Франциянын баштайгы парламент төлөлери-биле кады ССРЭ-ге мен чоруп чорумда Дарга Хрущев бисти чүректиң ханызындан байдал-биле хүлээп алганын утпас мен деп ол сагындырган. Ону холбаштыр улуг нацияның бажында туруп турар өндүр улуг күрүне ажылдакчызы-биле ужурашкан мен деп сеткил соң соонда меңзэ артып калган чүве.

Социалистиг партияның Коррез департаментиде федерациязының секретары Невилльдиң бодалын ёзугаар алырга, Хрущевтүн Францияга-даа чедип келири, де Голльдуң ССРЭ-ге-даа чеде бээри бызыг тайбыңны тургузарынга болгаш бүзүрешпес чорукту чайладырынга идиглиг болуп болур».

— Россия кеззэ шагда Франциянын эвилелчизи чораан — деп сенатор херээжен дээрги Сюзанна Шрейбер-Кремье чугаалаан. — Дайын үезинде кайгамчыктыг улуг күжениишкиннерни бис уттур ужур чок ындыг чурттуң удуртукчузу кылдыр дээрги Хрущевту хүлээп алыр ужурлуг бис».

Премьер-министр Неруга Чжоу Энь-лайның чагаазы

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдин дынатканын ёзугаар алырга, КҮР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай Индияның премьер-министри Неруга харыы чагааны март 19-та чоруткан.

Мооң адаанда ол чагааны парлаан:

Индия Республиканың чазаанга
Дээрги Мындаагылар премьер-министр Джавахарлал Неруга

Эргим премьер-министр.

Индияның Кыдатта элчини дээрги Пархтасаратхи март 5-те Силерниң чагаанарны меңзэ дамчыдып берди. Делиге мээң чеде бээримнин үезин чижээ-биле апрельдиң 20 үези болза кандыгыл деп саналдаандыр силер. Ол үе менээ черле таарыжыр болгаш мен аңаа чөпшээреп тур мен. Бир эвес Силерге болгаш Индияның чазаанга эптиг болур болза, чеди хонук иштинде, тодаргайлааргa апрельдиң 19-тан 25-ке чедир Делиге туруп болур-дур мен.

Силерниң-биле база катап ужуражып, Силерниң улуг чуртуңарга чеде бээрин изии-биле күзеп турар мен.

Чүректиң ханызындан байыр-биле
Чжоу Энь-лай,
КҮР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң премьери.

Дөрт совет солдаттарның маадырлыг чоруун даштыкыда магадап турар

Океандан күштүг

ПЕКИН. (СЭТА). Дөрт совет солдаттарның —А. Зиганшиннин, Ф. Поплавскийниң, А. Крючковскийниң болгаш И. Федотовтуң маадырлыг чоруктарынга холбашкан чүүлдерни Кыдаттың төп солуннары парлагылаан. Маадырларның чуруктарын болгаш оларның далайга салдап чоруп турганының картазын база солуннар парлаан.

«Океандан күштүг» деп аттыг чүүлде «Жэньминь жибао» солуннуң бижээни: «Дөрт совет солдаттар — А. Зиганшин, Ф. Поплавский, А. Крючковский болгаш И. Федотов—революсчу сорук киришкининиң болгаш чаныш сыныш дивес күзел-соруктуң чайынналчак үлегерин көргүскеннер. Найыралдың сеткили-биле сырый каттыжып алгаш, бот-боттарын деткишпишаан, 49 хонуктуң дургузунда олар хайнып турган океан-биле демисежип келген, ынчангаш бүгү бергелерни ажыл эрткеш, шуурганны, океанны тиилээннер».

«Цзефанцзюнь» солун «Чижеглээр чүве чок маадырлыг чоруктуң кижилери» деп аттыг чүүлүнде дөрт совет солдаттарның маадырлыг чоруктары совет кижилер дээш чоргааралдың сеткилин кижиге хайныктырып келир деп бижээн. Аш-даа, сускаг-даа совет улустуң эрес-дидим оолдарының маадырлыг чоруун сый шаап шыдаваан дээрзин солун демдеглеп турар. Далайлап чоруушкуннуң сөөлгү хүннеринге чедир сеткилдиң бызыын көргүзүп, найыралдың үнезин олар утпаннар. Олар чеди неделя дургузунда Оожум океанга чижеглээр чүве чок бергени эрткен.

Социализм үезинде өскен совет аныяктарның тергиин эки мөзү шынарын, оларның маадырлыын, эрес-дидимин, тиилелгеже чайгылыш чок күзелдиин, найыралдынын, сырый каттышканын болгаш кандыг-даа бергелерни тиилээринге дузалап турар бот-боттарынга дузалажыр чорукту база катап тодаргайы-биле олар көргүскен деп солун демдеглээн.

Маадырлыг чоннуң оолдары база маадыр

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Бойдустуң халавы-биле демиселге тиилекчилер болуп үнген дөрт совет хамаатыларының кылған маадырлыг чоруу моол хей-ниитини өөртүп болгаш сеткил хайныктырып турар. Аревэ төп комитединиң ажылдакчызы Ч. Балчинжавтың чугаалааны: аревэчи мен совет өннүктер — комсомолчуларга чоргаарланып тур мен. Шыдамыккай, эрес-дидим чоруктуң болгаш угаан талазы-биле күштүң дөмейлээр чүве чок чижээн олар көргүскен. Оожум океанга 49 хонукта демисежип келгеш, социалистиг ниитилелдиң кижилериниң шынары болуп турар мораль талазы-биле бедик мөзүзүн олар көргүскеннер.

Совет солдаттарга америк солдаттар дуза көргүскен бо барымдаа болза, Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны эжижидериниң база бир үлегери болуп турар дээрзин мен-даа, бистиң бүгү аныяктарывыс-даа көрүп турар, ынчаарга бо эки чорукту эш Хрущев эгелеп каан болгай. Н. С. Хрущевтуң чугаалаанын ёзугаар алырга, бир эвес бо ийи чурттуң улустары найыралдыг болур болза, делегейге дайыннар болбас.

Улан-Баторда ажылчын Дарамажавтың чугаалааны: чоокта чаа мөң улуг оглум Доржу «Известия» деп орус солун эккелгеш, дөрт совет солдаттарның ында парлаан чуруктарын менээ көргүзүп чугаалады: «Бо—орус чаа маадырлар-дыр, ачай. Шуурганнап турар океан-биле олар барык 50 хонукта демисежип келгеш, тиилээннер-дир». Мөң өөмге чыглып келген кожаларым совет солдаттарның маадырлыг чоруктарының дугайында Доржунуң тайылбырын улуг сонуургалбиле дыннааннар. Оларның арыннарынче топтап көргүлээш, оортан ындыг онза чүве-даа тыппаан мен, бөдүүн совет кижилер-ле болду. Халхин-Гол фронтузунга мөң көргүлеп турганым болгаш ам-даа бистиң фабрикаларывыста, тудугларывыста мөң көргүлеп турарым орус эштер-биле олар кончуг дөмей болдулар. Бир эвес амыдырал олардан негээр болза, маадырлыг улустуң бүгү оолдары маадырлар болуп болур. Аныяк салгакчыларны ынчаар эжизи-биле кижизидип турары дээш совет кижилерге мен улуу-биле өөрүп турар мен.

„Болгар дайынчы бүрүзү дөрт совет солдаттар ышкаш болуксап турар“

СОФИЯ. (СЭТА). Дөрт совет солдаттарның маадырлыг үүлелериниң дугайында материалдарны болгар парлалга парлавышаан турар. Март 21-де «Работническо дело» солун анаа дайынчы Филипп Поплавскийниң чугаазын парлаан, ында ол Оожум океанның хайныышкынныг сугларынга 49 хонукта канчаар салдап чораанын тодаргайы-биле дыннадып турар. «Народна младеж» солун база ол чугааны парлаан болгаш оонбиле кады Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Болгарияның камгалал министри армия генералы Иван Михайловтуң чугаазын парлаан.

Совет дайынчыларның чижеглээр чүве чок маадырлыг чоруун чугаалап тура бис болза, хамыктың мурнунда оларның Төрээн чуртунга кызыгаар чок ынаан, албан хүлээлгезин үнелеп билирин, биче сеткилдиин, эш-хуузунуң талазы-биле найыралдыын болгаш бызыг сагылга-чурумнуун демдеглеп турар бис деп генерал И. Михайлов бижээн. Ол бедик мөзү-шынар берге үелерде маадырларны сорук киирип турган.

«Народна младеж» солунну дамчыштыр Оожум океанның маадырларын бистиң улусчу шериивистиң дайынчыларының магадап турарын илередиксеп тур мен. Болгар дайынчы бүрүзү дөрт совет солдаттар ышкаш болуксап турар.

Болгарияның шериг-далай күштериниң командылакчызы вице-адмирал Бранимир Ормановтуң чугаалааны: «Дөрт совет оолдарның ол кылган маадырлыг чоруу шынап-ла төөгүде дөмейлежир чүвези чок болгаш кижи көрүп көрбээн үүл-дүр. Ынчангаш ону делегейниң кижилериниң, ылаңгыя далайжылар бистерниң магадап турары черле билдингир».

Бистиң редакцияже хей-хей чагаалар болгаш телеграммалар келгилеп турар, оларда болгар аныяктар Оожум океанга дөрт совет солдаттарның кылган маадырлыг үүлдериниге магадаанын илередип турарлар дээрзин «Народна младеж» солун демдеглеп турар.

М. БОТВИННИК—М. ТАЛЬ

Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаа делегейниң амгы чемпиону гроссмейстер М. Ботвинник биле гроссмейстер М. Тальдың аразынга эгелээнинден бээр ам дөрт салыг болган.

Бирги салыг Тальдың тиилээни-биле доозулганы билдингир болгай. Ийиги, үшкү болгаш дөрткү салыглар хайым болуп төнгүлээн.

Ам сан — Тальдың 2,5, а Ботвинниктиң—1,5.

Чурукта: (солагай таладан) М. Ботвинник болгаш М. Таль.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Күш-культура ансамбли

Кызылдың механизация училищезинин башкызы Валентин Павлович Кочегаровтуң инициативазын ёзугаар спорттуң «Трудовые резервы» эки-тура ниитилелиниң чанында күш-культура ансамблин тургускан.

Күш-культура ансамблиниң кол-ла сорулгазы болза, спорттуң янзы-бүрү хевирлерин чон ортузунга пропагандалары болур. Ансамбльдиң киржикчилери Кызылдың бүдүрүлге, албан черлеринге, заводтарга, школа, өөредилге черлеринге барып спорт дугайында лекция, беседаларны кылып, көргүзүг маргылдааларын эрттирерлер. Олар чоокку колхозтарга болгаш совхозтарга база баарлар.

Ансамбльдиң акробаттар бөлүүн В. Фирсов, боксерларны — В. Кочегаров, мөгелерни—П. Петров, аар атлеттерни—Г. Петров олар удуртуп, кичээлдерни чорудуп эгелей бергеннер.

Спортчу бүгү көргүзүглерни: ленталыг күүседир мергежилдерни, акробаттыг этюдтарны номчулгаларны болгаш өске-даа хевирлерниң күүседиглерин музыка-биле үдээр.

Күш-культура ансамблиниң бирги көргүзүү областың хереглекчилер эвилелиниң клувунга В. И. Лениниң төрүттүнгениниң бээр 90 чыл болурунуң мурнуу чарыында болуп эртер.

П. ПЕТРОВ,
күш-культура ансамблиниң удуртукчузу.

Чаа гроссмейстер

ССРЭ-ниң 27-ги шыдыраа чемпионадынга делегей гроссмейстерлери-биле кады чурттуң эң шыырак аныяк мастерлери база киришкеннер.

Чемпионаттың спортчу болгаш чогаадыкчы тывынгыр түүнелдерини чугаалажып көргеш, ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязының президиуму бешки шанналдыг черни эөлээн Лев Полугаевскийге (Куйбышев хоорай) шыдыраа талазы-биле ССРЭ-ниң гроссмейстери деп атты тывыскан. Полугаевский ам 25 харлыг, профессиязы инженер-энергетик.

(СЭТА).

Обласка АГААР БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн обласка булуттагылап каап турар хүн болур. Чамдык черлерге хар чаар. Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат ой-тавында болгаш даглыг черлерге дыңзыг. Агаарның температураазы: даглыг черлерге—0—5, чавыс черлерге—8—13, а Кызылга—10—12 градус соок.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Бөгүн

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (улуг залга): **«Сюй Цю-иниң херээ»** («Дело Сюй Цю-ина»)—2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда.

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (биче залга): **«Эргим өөнүк»** («Милый друг») — 3, 5, 7, 9 шактарда.

Каа-Хем»: «Цирк артистери» («Артисты цирка»)—10, 1.15, 3.15 шактарда; **«Тореза Рекэн»**—5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«Восток»: «Майыктааш идиктиг маадыр» («Герой в домашних туфлях»)—1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

УЛУСТАРНЫҢ ҮННЕРИН ТООП КӨРГЕН ТУРАР УЖУРЛУГ

«Чепсегленишкинни дүжүреринiң болгаш атомнуг бомбаларны шенээрин соксадырының айтырыгларын шиитпирлээрин бүгү нациялар ханызы-биле сонуургап турарлар».

«Чепсегленишкинни анаа-ла кызырары четпес... Сорулга болза чепсегленишкинни долузу-биле дүжүрери болур дээрзин баш удур дугуржуп алыры эргежок чугула».

«... Эң-не чугула, харын-даа эң-не шиитпирлиг үүл болза атомнуг болгаш анаа-даа чепсегленишкиннерниң хынаалдалыг дүжүрүүшкүнү болур».

Он күрүнелериниң чепсегленишкинни дүжүреринiң талазы-биле Комитединiң ажылының баштайгы хүннеринде даштыкы парлалгаларга көстүп келген ындыг сөстер болза буржуаз солуннарга, организацияларга болгаш политиктиг ажылдакчыларга хамааржып турар. Чижээ, Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Аденауэрге сөөлгүзү хамааржып турар.

Ол сагыш-бодад илереткен сөстерниң чалбыыштыының кайы хирезин амдызында чугаалаваалыңар. Чүгле чаңгыс үүл чугула болуп турар: чепсегленишкинни дүжүреринiң айтырыгларын шиитпирлээринге эң-не таарымчалыг байдал делегейде тургустунган, чаа дайынның кыжаныышкынын узуткаарын делегейниң улустары изии-биле күзеп турар, шак ооң ужурундан чепсегленишкинни дүжүреринiң калчаалыг удурланыкчылары безин анаа ажыы-биле удурланырындан ам сестип турар апарганнар. Бо чорук дээрге, чепсегленишкинни дүжүреринiң Комитединче халдавазын оларның күзевейн турары ол эвес-ле болгай. Марттың 15-те Женевага бодунуң ажылын эгелээн ол Комитет он кежигүннерден тургустунган: оларның бежи социалистиг лагерьни:—Совет Эвилелин, Чехословакияны, Польшаны, Румынияны, Болгарияны төлөлеп турар болгаш бежи—барының талакы чурттар—АКШ, Англия, Франция, Канада, Италия болуп турар. КНО-нуң Кол Ассамблеязының шиитпирин ёзугаар ол Комитет чепсегленишкинни дүжүреринiң дугайында саналды, хамыктың мурнунда чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринiң дугайында Н. С. Хрущевтуң Кол Ассамблеяның XIV сессиязынга киирген совет саналдарны чугаалажып көөр ужурлуг.

Совет саналдар туюлунга чедир билдингир. Чепсегленишкинни бүгүниити болгаш бүрүн дүжүрерин үш чартык—дөрт чартык чылдарның дургузунда чедип ап болурунга ол саналдар үндезилеттинген. Ону барымдаалаан, чепсегленишкинни дүжүреринiң үш үе-чадаларын айыткан, ынчангаш оларның кайызынгадаа улустар аразының чогуур хынаалдаларын организастаарын баш удур көрген. Бирги үе-чада болза улуг күрүнелериниң болгаш өске бүгү чурттарның чепсектиг күштерин хөй-биле кызырарын саналдап сүмелээн. Ийиги үе-чадада арткан чепсектиг күштерни, шериг базаларын узуткаарын болгаш өскениң девискээрлеринде турар шериглерин боттарының национал кызыгаарларының иштинче үндүрүп алырын дооскан турар ужурлуг. Үшкү үе-чада үезинде ядролуг болгаш ракеттиг чепсектерниң бүгү хевирлери узуткаттынган болгаш бүгү күрүнелериниң шериг машиналарын узуткаары долузу-биле доостунган турар ужурлуг. Ынчалза-даа бо программаны боттандырып эгелээриниң мурнунда-ла Совет Эвилели чепсегленишкинни бажын ажыр бүдүрер чорукту соксадырынче баштайгы базым кылдыр ядролуг чепсектерниң шенелделерин долузу-биле соксадырын сүмелеп турар.

Барының талакы күрүнелериниң «дугуруштунган план» дээр үүлү совет саналдарга удурланып турар. Даштыкы хайгааракчыларның айтып турарын ёзугаар алырга, ол план болза чүгле чепсегленишкинни дүжүреринiң талазы-биле комитеттиң ажылдап эгелээриниң мурнуу чарында дугуруштунган болгаш чепсегленишкинни дүжүреринiң дугайында айтырыг талазы-биле барының таланың чурттарының аразында туруп турар чөрүлдээлерни долузу-биле узуткап шыдаваан.

Ынчангаш барының таланың планында «чепсегленишкинни бүгүниити дүжүреринiң» дугайын чугаалап турар-даа болза, бо талазы-биле практиктиг хемчеглерни чүгле «немелде хемчеглер» шынарлыг кылдыр көргүзүп турар. Ол документ чүмү-биле херек кырында чепсегленишкинни дүжүреринге чүгле белеткелди, тодаргайлааргa үүл-бүрү чурттарның чепсегленишкиннериниң туруп турар деңнелиниң дугайында үүл-бүрү медээлерни чыырын саналдап турар. Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырының дугайында чаңгыс-даа сөстү барының таланың күрүнелериниң ол документизинде айытпааны эң-не тодаргай утканы илередип турар-дыр.

«Ажыы-биле чугаалааргa АКШ-тын, Англияның, Францияның болгаш барының таланың өске-даа чурттарының саналдары болза эң-не бүлүрттүң болуп турар... Барының таланың саналы тодаргай эвес. Чепсегленишкинни дүжүреринiң эчис сорулгазы чогум үүде туруп турарыл, азы ядролуг чепсектиң курлавырлары чогум кандыг үенiң дургузунда узуткаттынган турарыл деп айтырыгга ол санал харыы бербейн турар. Шак мооң ужурундан — чепсегленишкинни дүжүреринче Барының тала ёзулуг чүткүп турар бе? деп чигзиниишкин туруп келирдир».

Барының таланың чепсегленишкинни дүжүреринiң талазы-биле үзел-бодалынга ындыг чигзиниишкинин Японияның «Хоккайдо симбун» дээр буржуазтыг солунунуң хайгааракчызы илереткен. Ынчаарга ындыг чижектерни дыка хөйү-биле көргүзүп болур. Чижээ, англи журнал «Нью стейтсмен» барының таланың саналдарын мынча деп адап турар: «ол болза Комитеттиң хуралынга Барының тала шуут чанагаш кирип келбезин дээш кескинди пөстерден дуву-далаш-биле чамап даараан самдар чоорган-дыр».

Он күрүнелериниң Комитединге Н. С. Хрущевтуң чоокта чаа чоруткан кыйгырыы бүгүдеге билдингир болгай. Комитеттиң сорулгазы болза «чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин боттандырарының практиктиг аргаларын болдунар-ла кыска хуусаның дургузунда ажылдап кылыры болур» деп ында онзалап демдеглээн.

А ооң каш-ла хонуктар мурнунда президент Эйзенхауэр Комитетте америк төлөлекчиже чагаа-бижиин чоруткан. АКШ-тың сорулгазы «чепсектерни ийи деңге, хевирлер айынче болгаш магадылалдыы-биле контрольдап хынаары болур» деп ында айыткан.

Чугаа болза бир талазында чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринiң дугайында, а өске талазында—чүгле «чепсекти контрольдаарының» дугайында чоруп турары үстүнде үүлдерден көстүп турар-дыр. Өскээр чугаалааргa, барының таланың планы дээрге чепсегленишкинни дүжүреринiң контролюн чепсектерни контрольдаары-биле солуурун оралдажып турар. «Барының таланың күрүнелериниң «дугуруштунган планы» оларның «чепсегленишкиннерни дүжүрбейн турган контрольдаар» дугайында шаандакы саналынга дыка-ла дөмейлешкен деп дыка хөй даштыкы хайгааракчыларның айтып турары халас эвес. «Вашингтон пост энд Таймс геральд» деп америк солуннуң хайгааракчызы барының таланың планының дугайында мынчаар бижээн: «Ол дээрге шаандакы саналдарның чыылдазы-дыр... Барының таланың планында чаңгыс-даа чаа санал кирбейн турар деп Вашингтонда албан-дужаалдыг кижилер миннип чугааланнар».

Ынчангаш бир таладан—чепсегленишкинни дүжүреринiң дугайында чугаалажышкыннарны «хөй-хөй чылдарда» кылырын, өске талазындан—үш чартык—дөрт чартык чылдарның дургузунда чепсегленишкиннерни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүреринiң тодаргай планын сүмелеп турар-дыр.

Он күрүнелериниң Комитединiң ажылында ооң баштайгы үе-чадаларынга безин бергелер туруп келген. Бир эвес Комитетте төлөлеп турар бүгү чурттар чепсегленишкинни дүжүреринче чалбыыштыы-биле чүткүп, ол айтырыгны ажыл-херекчи ёзу-биле көөр болза, ындыг бергелерни белени-биле узуткап ап болур.

С. ИВАНОВ.

ТААПКЫЛАВА

Школа эмчизи школачыларны лабораториягa эдертип чедире бергеш дуржулга көргускен. Бичии шил иштинде үссүмээр, өң чок суук үүлдү шиш ыяш ужунга чаггаш, ону көге-буга хаайынга ол аппарып дээрткен. Куш салбаш дээш барып ушкан. Элээн каш карак чүвеш дээр аразында ол өлү берген болган.

— Чүү ындыг суук чүвел ол?—деп, өөренкчилер айтырганнар. Ол—никотин деп күштуг хоран-дыр. Таапкы сывынга чоруур, таапкылаар кижи таапкыны тыртпыр турда ол хоран ыш-биле кады ооң өкпезинче хей удаа кирер чүве—деп, эмчи харыылаан.

Таапкылаар кижи канчап өлү бербезин?

Тус-тус папирос бүрүзүнде кончуг эвээш хемчээлдиг никотин бар болур. Ынчангаш таапкылаар кижи ол хоранга чанчыгын калыр. Ынчалза-даа никотин таапкылаар кижиниң кадыын чоорту үреп чоруур. Ооң хоразы таапкылаар кижилерге ыяавыла илерээр.

Таапкы кижиниң организмин хораннап чоруур, чүрек согуушкунун дүргедедир, ынчангаш чүрек элекке кырып, баксырап калыр. Таапкылаар кижиниң хан чүгүрер дамырлары ээлдек эвес болуп кагжагылай бээр.

Таапкы ыжы өкпеге хоралыг. Туберкулёз аарыг улустуң аразында таапкылаар кижилер саны таапкы тыртпас кижилериниңден барык ийи катап хей болуп турар.

Таапкылаар чорук кижиниң бажын аартыр, угаанын баксырадыр, сээдеңнедир. Таапкылаар кижи чүве уттуучал, хорадаачал болур. Таапкы кижиниң чем хайылдырар органнарын, үн дыннаар, чүве көөр чоруун баксырадыр, диштери үреп, оларны саргартыр ыштап кааптар.

Таапкы ылаңгыя аныяк, быжыкпаан организмге онза хоралыг. Таапкылаар чорук—бак чаңчыл. Таапкы тыртпас улуг кижилерни өттүнмеңер. Оортан алдар, шылгарангай чорук чедип алдынмас, а кадыкшыл үрелир. Совет школачы таапкы тыртпас ужурлуг.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистериниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, совет тургузуг, үдетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00110. Чагыг № 870. Культура эргелелиниң типографиязы.